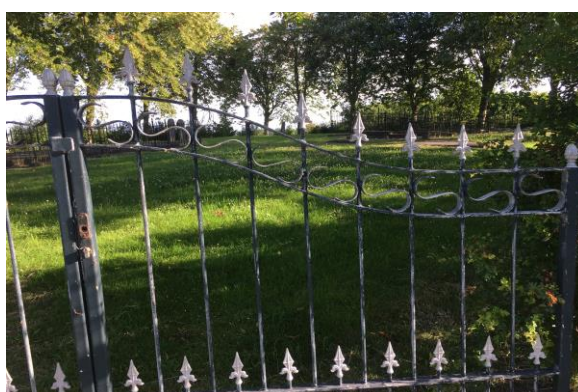

KADERS BEGRAVEN BEGRAAFPLAATSEN

KADERS BEGRAVEN EN BEGRAAFPLAATSEN

Gemeente Het Hogeland

Foto's titelblad:

Begraafplaats Oldenzijl	Begraafplaats Bedum
Begraafplaats Adorp	Begraafplaats Klein Maarslag

opdrachtgever portefeuillehouder team opgesteld door startdatum versie	College van B&W gemeente Het Hogeland H. Blok Infra Klaas Schuurman 11042019 4 sept. 2019
---	--

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
2. Beleidsuitgangspunten	7
2.1. Kaders	7
2.2. Visie	7
3. Inventarisatie	9
3.1. Capaciteit	9
3.2. Dienstverlening	11
3.3. Beheer	15
3.4. Financieel	19
4. Analyse en conclusies	22
4.1. Capaciteit	22
4.2. Dienstverlening	24
4.3. Beheer	29
4.4. Financieel	34
4.5. Begraven op eigen terrein	37
5. Kaders	38
5.1. Capaciteit	38
5.2. Dienstverlening	39
5.3. Beheer	42
5.4. Financieel	45
5.5. Begraven op eigen terrein	46
5.6. Communicatie	46
Bronnen: Literatuurlijst - Internetbronnen - afbeeldingen	48
Bijlage 1 Kwaliteitsbeoordeling	49

1. Inleiding

Aanleiding

Op 1 januari 2019 is gemeente Het Hogeland ontstaan. De voormalige gemeenten die in de nieuwe gemeente zijn opgegaan, gingen verschillend om met het thema begraven en begraafplaatsen. In de aanloop naar de nieuwe gemeente is voor dit onderwerp heel begrijpelijk geen nieuw beleid meer gemaakt. Het was binnen de beschikbare tijd niet alleen ondoenlijk maar gezien het gevoelige karakter van het onderwerp ook niet aan de toenmalige raden om hierover nog te beslissen.

Het gevolg is dat, tot er nieuwe zijn vastgesteld, de oude beheerverordeningen en lijkbezorgingsrechten van toepassing zijn.

Om meerdere redenen is dit een onwenselijke situatie. Het veroorzaakt allereerst ongelijkheid voor inwoners. Voorwaarden en lijkbezorgingsrechten verschillen nu immers per deelgebied. Organisatorisch vraagt het eveneens extra inspanning. Werken met vier verschillende verordeningen, lijkbezorgingsrechten en werkmethoden is op zijn zachtst gezegd niet ideaal.

April 2019 heeft het college haar programma *'Doar gruit en bluit'* bekend gemaakt en daarmee is duidelijk dat nieuw beleid voor dit onderwerp hoge prioriteit heeft. Als opdrachtgever heeft ze gevraagd najaar 2019 een voorstel voor nieuw beleid aan te leveren.

Doelstelling

Het uiteindelijke doel is het harmoniseren van het beleid van de vier voormalige gemeenten. Als alle input door de trechter is gegaan kunnen we een visie ontwikkelen hoe we om willen gaan met het thema begraven.

Deze notitie is een tussenstap om met behulp van de inventarisatie en analyse kaders te formuleren op basis waarvan we het beleid vorm geven. Dit vormt de basis voor een eenduidige werkwijze en regelgeving die duidelijk is voor inwoners en werkbaar voor medewerkers.

Er ontstaat inzicht in capaciteit en toekomstige ontwikkelingen, en er worden uitgangspunten geformuleerd voor het beheer van begraafplaatsen.

Naast het beleidsplan zelf resulteert dit in een beheerverordening, verordening lijkbezorgingsrechten met legestabel, en een uitvoeringsbesluit. Nadere uitwerking krijgt een vervolg met beheer- en uitvoeringsplannen.

We herkennen allemaal de emotie, met name in onze eigen persoonlijke omgeving, bij een overlijden. Hoe je de uitvaart beleeft, en later de plek waar je naartoe kunt om te gedenken, is belangrijk voor hoe je het verlies verwerkt. De wijze waarop we als gemeente omgaan met het thema begraven en begraafplaatsen speelt daarbij ongetwijfeld een rol in hoe dit wordt ervaren.

Het is daarom niet voor niets dat het college hierover uitspreekt dat *'de menselijke maat'* leidend is.

Begraven is immers meer dan alleen een product. Het is niet te ontkennen dat zakelijke aspecten belangrijk zijn, maar voorop staat dat we dit onderwerp zorgvuldig en met piëteit willen benaderen.

De vraag die we in het beleidsplan centraal stellen kunnen we als volgt formuleren:

“Hoe gaan we efficiënt en kostenbewust om met begraven en bereiken we tegelijk een aanvaardbaar evenwicht tussen zakelijke en emotionele aspecten”.

Aanpak en leeswijzer

Op 22 mei 2019 heeft het college een plan van aanpak vastgesteld. Daarin is aandacht voor het betrekken van inwoners, begrafenisverenigingen en professionals, zowel interne als externe, uit het werkveld.

De gemeenteraad heeft op 5 juni over het plan van aanpak gesproken en de voorgestelde algemene kaders vastgesteld. Op verzoek van de raad wordt het beleidsplan in twee fases aangeboden. De eerste fase bestaat uit: hoofdstuk 2 Beleidsuitgangspunten en hoofdstuk 3 Inventarisatie. Hoofdstuk 4 bestaat uit Analyse en Conclusies. Deze fase sluit af met hoofdstuk 5 Kaders. Het laatste wordt aan de gemeenteraad voorgelegd voor besluitvorming en vormt de basis voor het totale beleidsplan dat in de afrondende fase zal worden voorgelegd.

2. Beleidsuitgangspunten

2.1. Kaders

Wettelijk kader

De Wet op de lijkbezorging (in het vervolg aangehaald als 'de wet'), zoals vastgesteld in 1991, vormt het belangrijkste kader. In 2009 en 2018 is de wet op enkele punten aangepast. Daarnaast is er het Besluit op de lijkbezorging (huidige versie geldend vanaf 2013).

Beide, Wet en Besluit, bevatten niet alleen uitgangspunten voor wat we minimaal moeten doen, maar ook enkele vereisten waar de uitvoering aan moet voldoen.

De wet geeft aan (artikel 33) dat een gemeente zelf, of samen met andere gemeenten, een begraafplaats moet hebben.

De lokale regelgeving is grotendeels opgenomen in een beheerverordening. De wettelijke basis voor een dergelijke verordening bestaat eruit dat de wet stelt (artikel 35) dat *“bij verordening te bepalen, gelegenheid wordt gegeven tot begraven, tenminste elke dag welke geen zondag of algemeen erkende feestdag is.”*

Deze wettelijke verplichting heeft een helder doel: als iemand overlijdt moet het lichaam kunnen worden 'bezorgd'. Het gaat hierbij niet letterlijk om 'bezorgen'. De overheidstaak bestaat uit het bieden van een laatste rustplaats.

APV

As bestemming op een begraafplaats kan naast bijzetten in een urnennis of -graf plaatsvinden door verstrooiing. De geldende Algemeen Plaatselijke Verordening geeft aan dat dit op een begraafplaats is toegestaan op een daarvoor aangewezen plaats.

Collegeprogramma

In het collegeprogramma *'Doar gruit en bluit'* staat hoe het college nieuw begraafbeleid vorm wil geven.

“De begraafplaatsen vormen een specifiek aandachtspunt in het beheer en onderhoud. Het begraafplaatsenbeleid willen we harmoniseren waarbij de ‘menselijke maat’ leidend is, zowel qua onderhoud van begraafplaatsen als de betaalbaarheid van het begraven.”

2.2. Visie

Naast de bovenstaande kaders zijn er vele onderwerpen die een rol spelen bij begraafbeleid. De inventarisatie en analyse ervan vormen de onderbouwing van de visie.

Respect

De dood en alles wat daarmee te maken heeft, de rituelen, de begraafplaats en het herdenken is grotendeels gebaseerd op een christelijke traditie. De laatste decennia zijn er veel mensen in ons land komen wonen met een andere achtergrond en religie. Zij kennen vaak afwijkende rituelen voor de bijzetting van een overledene.

Er zijn daarnaast ook mensen zonder een religieuze achtergrond. Behalve religieuze motieven zijn er sociale en financiële motieven die een rol spelen. Al deze verschillende achtergronden leiden tot persoonlijke keuzes.

De begraafplaats

Begraafplaatsen maken deel uit van de samenleving. Zowel functioneel als emotioneel is het een wezenlijk onderdeel van ons bestaan. Het is een laatste rustplaats, een plek om te herdenken en belangrijk voor rouwverwerking. In die zin vinden we het belangrijk dat we zo veel mogelijk gelegenheid bieden in de directe leefomgeving. Het is een plek die we goed moeten verzorgen.

Kosten

Om het gebruik van begraafplaatsen te stimuleren is een goed evenwicht nodig tussen kosten die wel en niet aan begraafplaatsen toegerekend worden.

Consequenties

We kunnen niet tot in het oneindige begraafplaatsen blijven uitbreiden en aanleggen. Zowel wat betreft kosten als ruimtelijk kunnen we dat op de langere termijn niet blijven volhouden. Dit betekent dat we ook moeten inzetten op een zakelijker beheer van onze begraafplaatsen.

Samenvatting visie

Gemeente Het Hogeland vindt het belangrijk om invulling te kunnen geven aan persoonlijke keuzes voor een bijzetting in de eigen leefomgeving als dat redelijkerwijs kan.

Zij is van mening dat ruimte bieden aan begraven niet per definitie betekent dat begraafplaatsen uitgebreid moeten worden.

We vinden dat begraven voor een zo breed mogelijke groep mensen financieel mogelijk moet zijn. Tegelijk is het voor een goed beheer nodig om rechthebbenden consequent aan hun verplichtingen te houden.

Begraafplaatsen nemen een dusdanig bijzondere plaats in dat het beheer en onderhoud moet resulteren in een relatief hoge kwaliteit.

3. Inventarisatie

3.1. Capaciteit

Algemene begraafplaatsen

Gemeente Het Hogeland bezit 42 begraafplaatsen waarvan er 30 beschikbaar zijn voor bijzettingen. De overige hebben geen capaciteit en of zijn formeel gesloten. Het laatste betekent dat er een formeel besluit is genomen om de begraaffunctie te beëindigen. Zelfs als er voldoende ruimte aanwezig is mag daar geen bijzetting plaatsvinden. De tabel capaciteit brengt in beeld wat de beschikbare capaciteit per begraafplaats is.

Als gemeente moet je in het geval van een ramp van enige omvang dodelijke slachtoffers kunnen begraven. Er is op meerdere locaties capaciteit waar dit zou kunnen.

Asbestemming op een begraafplaats kan naast bijzetten in een urnennis of -graf plaatsvinden door verstrooiing. De Algemeen Plaatselijke Verordening geeft aan dat dit op een begraafplaats is toegestaan op een daarvoor aangewezen plaats. Niet op alle begraafplaatsen is dit door de voormalige gemeenten al gedaan.

Bijzondere begraafplaatsen

Bijzondere begraafplaatsen zijn begraafplaatsen die geen eigendom zijn van de gemeente. Het is eigendom van kerkgenootschappen, Groninger Landschap of Stichting Oude Groninger Kerken. Daarnaast is er de natuurbegraafplaats Wierum en zijn er enkele Joodse begraafplaatsen. Deze maken ogenschijnlijk deel uit van een algemene gemeentelijke begraafplaats. De joodse begraafplaats in Winsum grenst niet aan een algemene begraafplaats en is daarmee een uitzondering. Tenslotte zijn er enkele graven op eigen terrein. Gegevens over de capaciteit en de invloed op het gebruik van de gemeentelijke begraafplaatsen zijn niet onderzocht.

Normaliter is het beheer van bijzondere begraafplaatsen de verantwoordelijkheid van de eigenaar. Een uitzondering is het kerkhof in Usquert (Kerkstraat) waarvoor een afspraak is gemaakt dat de gemeente deze onderhoudt.

Prognoses

Voorspellingen over het gebruik van begraafplaatsen zijn gebaseerd op gemiddelden. Het is evident dat er invloed is van trends waarvan de gevolgen niet altijd eenvoudig te interpreteren zijn.

De tabel capaciteit bevat alleen de begraafplaatsen waar nog uitgifte mogelijk is. In de praktijk zal op de overige incidenteel nog sprake kunnen zijn van bijzettingen omdat er sprake is van reserveringen. De getallen hebben betrekking op uitgifte tot en met 2018. De dubbellaags graven in Bedum bestaan feitelijk uit twee graven en zijn ook zo meegerekend.

Tabel Capaciteit

begraafplaats	Beschikbaar voor uitgifte (1-1-2019)				Gemiddelde uitgifte per jaar				Einde capaciteit			
	Standaard graf	Kinder-graf	Urnen-graf	Urnen-nis	Standaard graf	Kinder-graf	Urnen-graf	Urnen-nis	Standaard graf	Kinder-graf	Urnen-graf	Urnen-nis
Bedum	1.316	20	130	n.v.t.	33	1	12	n.v.t.	2058	2038	2028	n.v.t.
Noordwolde	32	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	1	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	2050	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Onderdendam	180	6	6	n.v.t.	2	1	1	n.v.t.	2108	2024	2024	n.v.t.
Westerdijkshorn	50	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	1	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	2068	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Zuidwolde	46	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	12	n.v.t.	1	n.v.t.	2023	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Hornhuizen	133	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	3	n.v.t.	1	n.v.t.	2062	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Kloosterburen	60	n.v.t.	12	n.v.t.	1	n.v.t.	1	n.v.t.	2078	n.v.t.	2030	n.v.t.
Leens	252	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	12	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	2039	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Mensingeweer	64	16	n.v.t.	n.v.t.	1	1	n.v.t.	n.v.t.	2082	2034	n.v.t.	n.v.t.
Pieterburen	350	22	15	n.v.t.	1	1	1	n.v.t.	2368	2040	2033	n.v.t.
Schouwerzijl	23	4	5	n.v.t.	2	1	1	n.v.t.	2029	2022	2023	n.v.t.
Ulrum Leensterweg	980	?	?	8	10	?	?	?	2116	?	?	?
Warfhuizen	73	n.v.t.	29	n.v.t.	2	n.v.t.	1	n.v.t.	2054	n.v.t.	2047	n.v.t.
Wehe-Den-Hoorn	25	3	n.v.t.	n.v.t.	1	1	n.v.t.	n.v.t.	2043	2021	n.v.t.	n.v.t.
Westernieland	25	n.v.t.	10	n.v.t.	1	n.v.t.	1	n.v.t.	2043	n.v.t.	2028	n.v.t.
Zoutkamp Churchilweg	152	9	24	2	3	1	1	1	2068	2027	2042	2020
Eppenhuisen	72	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	1	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	2090	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Kantens	19	10	10	15	5	1	1	1	2022	2028	2028	2033
Oldenzijl	19	n.v.t.	4	n.v.t.	2	n.v.t.	1	n.v.t.	2028	n.v.t.	2022	n.v.t.
Oosternieland	16	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	1	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	2034	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Roodeschool	215	33	11	15	5	1	1	1	2061	2051	2029	2033
Uithuisen Heerdweg	337	21	60	50	15	1	2	1	2040	2039	2048	2068
Uithuizermeeden	146	103	40	15	15	1	1	1	2028	2121	2058	2033
Usquert	180	29	2	15	2	1	1	1	2108	2047	2020	2033
Warffum	160	25	30	64	4	1	1	2	2058	2043	2048	2050
Zandeweer	106	n.v.t.	11	n.v.t.	3	n.v.t.	1	n.v.t.	2053	n.v.t.	2029	n.v.t.
Winsum Schilligeham	60	15	25	4	16	1	1	1	2021	2033	2043	2022
Adorp	114	n.v.t.	28	n.v.t.	1	n.v.t.	1	n.v.t.	2132	n.v.t.	2046	n.v.t.
Baflo	57	11	n.v.t.	115	8	1	n.v.t.	1	2025	2029	n.v.t.	2133
Sauwerd Laanweg	236	14	15	9	5	1	1	1	2065	2032	2033	2027
Totalen	5.498	341	467	292	169	16	33	11				

3.2. Dienstverlening

Aanbod

In deze paragraaf brengen we in beeld welke opties voor begraven en asbestemmingen aangeboden worden en welke aanvullende diensten geleverd kunnen worden. De tabel Aanbod laat zien dat dit per begraafplaats verschilt.

Dat ergens een optie niet genoemd is, betekent overigens niet dat het niet zou kunnen. Er is dan alleen in de inrichting niet speciaal in voorzien.

Tabel Aanbod

Plaats	Straat	graf	Kinder-graf	urngraf	Urnen nis / colum-barium	Strooi-veld	Gesloten of geen uitgifte
Bedum							
Bedum	Schoolstraat	X	X	X			
Noordwolde	Noordwolderweg	X					
Onderdendam	Stadsweg	X	X	X			
Onderdendam	Onderwierum						X
Westerdijkshorn	Westerdijkshorn	X					
Zuidwolde	Noordwolderweg	X					
De Marne							
Hornhuizen	Breeweelsterweg	X					
Leens	Achtervalge	X					
Kloosterburen	Hoofdstraat	X		X			
Mensingeweer	Molenweg	X					
Pieterburen	Hoofdstraat	X	X				
Schouwerzijl	Zijlsterweg	X					
Ulrum	Snakkeburen						X
Ulrum	Leensterweg	X			X		
Warfhuizen	Baron v.Asbeckweg	X					
Wehe-Den-Hoorn	Kerkstraat	X					
Westernieland	Schaapweg	X					
Zoutkamp	Churchilweg	X			X		
Zoutkamp	H. Doornbosweg						X
Klein Maarslag	Klein Maarslag						X
Eemsmond							
Eppenhuisen	Eppenhuiserweg	X				X	
Kantens	Molenweg	X	X	X	X	X	
Oldenzijl	Oldenzijlsterweg	X	X	X		X	
Oosternieland	Oosternielandsterweg	X					
Roodeschol	Radsweg Oosteinde	X	X	X	X	X	
Uithuisen	Heerdweg	X	X	X	X	X	
Uithuisen	Hoofdstr.West						X
Uithuizermeeden	Paaptilsterweg	X	X	X	X	X	
Usquert	Zijlsterweg	X	X	X	X	X	
Usquert	Kerkstraat						X
Warffum	Noorderstraat	X	X	X	X	X	
Zandeweer	Onnemaweg	X	X	X		X	
Winsum							
Adorp	Torenweg 6	X	X	X		X	
Baflo	Tinallingerweg	X	X		X	X	
Sauwerd	Laanweg	X			X	X	
Sauwerd	Provincialeweg	X	X	X			
Winsum	Schilligeham	X	X	X	X	X	
Winsum, Joodse begr.pl.	Munsterweg						X
Winsum,	Bellingeweer						X
Ranum	Winsumerweg						X
Maarhuizen	Winsumerstraatweg						X
Wetsinge	Karspelweg						X

Begrippen als huurgraf, eigen graf, koopgraf of familiegraf zorgen nogal eens voor verwarring. Graven, urngraven en -urnnissen zijn in de wet ingedeeld in twee groepen: algemene graven en particuliere graven. Het onderscheid is de vorm van zeggenschap. Bij algemene graven blijft dit volledig bij de gemeente en die bepaalt wie gebruik mag maken van een graf en hoe het onderhoud eruit ziet. Bij een algemeen graf hoort de term belanghebbende. Na afloop van de termijn vervalt het gebruik en kan een graf geruimd worden. Bij meerlaags begraven is er geen zeggenschap over wie er nog meer begraven wordt.

Bij een particulier graf bepaalt degene die het zogenaamde grafrecht afneemt. We spreken in dit verband van een rechthebbende. Er is geen sprake van het kopen of huren van een graf maar van het vestigen van het recht om gedurende een omschreven periode in een bepaald graf te mogen begraven of bijzetten. Het aantal en de duur van de periode is in een beheerverordening vastgelegd. De rechthebbende bepaalt zelf hoe het graf te onderhouden en is daar in principe zelf verantwoordelijk voor. Een ander belangrijk verschil is dat het grafrecht verlengd kan worden. De rechthebbende bepaalt daardoor zelf, met in acht name van de minimale wettelijke periode van tien jaar, de uiteindelijke termijn van grafrust.

Er worden in Het Hogeland momenteel zeer incidenteel algemene graven uitgegeven. Waar gesproken is over graven, betreft het met name particuliere graven, urngraven en urnnissen.

Urnennissen begraafplaats Ulrum

Uitgifte

Gekoppeld aan de voormalige gemeenten zijn er nu nog veel verschillende grafrechttermijnen, de aangeboden opties variëren van een bepaalde tijd van 10, 15, 20, 25, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90 of 100 jaar tot uitgifte voor onbepaalde tijd. De laatste is alleen in voormalig De Marne nog een optie.

De duur van een verlenging, bij uitgifte voor onbepaalde tijd niet van toepassing, loopt uiteen van 5 tot 20 jaar.

De beheerverordeningen geven aan dat graven in volgorde van begraven worden uitgegeven. Daarmee is bedoeld dat vooral aaneensluitend wordt begraven. Tegelijk bestaat de mogelijkheid daarvan af te wijken als dit niet op bezwaren stuit.

Om te garanderen dat levenspartners en directe familie naast elkaar kunnen komen te liggen is dat in alle bestaande beheerverordeningen mogelijk gemaakt. De term 'optie' of 'optierecht' is hiervoor eerder ook wel gebruikt. In de wet is dit niet als een vorm van grafrecht benoemd maar is dit in de volksmond soms zo benoemd.

De manier hoe daar invulling aan is gegeven verschilt. Meestal is omschreven in welke situatie dit mogelijk is. Er is bijvoorbeeld aangegeven welke familieleden of graden van verwantschap in aanmerking komen.

Voorzieningen

Er zijn op vrijwel alle locaties een aantal basisvoorzieningen aanwezig bestaande uit watervoorziening, afvalbakken en banken. Dit geldt, enkele uitzonderingen daargelaten, in mindere mate voor de begraafplaatsen waar geen bijzettingen meer plaatsvinden. Voor het merendeel zijn dit de kleinere, historische, begraafplaatsen.

Op enkele begraafplaatsen is een aula, deze zijn geen eigendom van de gemeente maar meestal van een begrafenisvereniging. Een uitzondering is de aula bij de begraafplaats in Warffum, deze is particulier bezit.

Voorzieningen begraafplaats Kantens

Uitvoering

De voorbereiding van een begrafenis is in handen van Beheer en Onderhoud. Concreet betekent dit dat zij zorgdragen voor het delven van een graf en de voorbereidingen treffen die nodig zijn voor een begrafenis. Onderdeel daarvan is soms het aanbrengen van het zinktoestel. Per oude gemeente is dit verschillend. Het zijn gegroeide situaties die niet gebaseerd zijn op formele afspraken.

Voorafgaand aan de begrafenis moet een begrafenisondernemer het verlof tot begraven overhandigen aan de begraafplaatsbeheerder. Deze wordt geacht ook de plaats van begraven aan te wijzen. Degene die dit doet noemen we de voorloper.

De eigen medewerkers zijn niet betrokken bij de plechtigheid. Na de plechtigheid wordt het graf gesloten en afgewerkt. Tot er een definitief monument is geplaatst, zorgt een tijdelijke aanduiding voor de vindbaarheid van het graf.

Afkoop onderhoud

In veel beheerverordeningen is opgenomen dat onderhoud kan worden afgekocht. De uitvoering is een taak van Beheer en Onderhoud. De omschrijving van gebruikte begrippen als schoonmaken of onderhoud blijft meestal vaag of ontbreekt.

Trends

Begraven was in de laatste eeuwen de enige vorm van lijkbezorging in Nederland. Crematie is vooral vanaf eind jaren zestig van de vorige eeuw sterk toegenomen. In 2003 werden er voor het eerst meer mensen gecremeerd (50,6%) dan begraven, in 2018 koos landelijk 65% voor cremieren (bron

Uitvaart.nl). Die groei is er nog steeds, maar gaat de laatste jaren wel langzamer. Er is landelijk een lichte voorkeur voor cremen.

Door het groeiende aantal crematies is ook de vraag naar asbestemmingen toegenomen. Sinds de tweede helft van de jaren negentig zien we op begraafplaatsen steeds meer voorzieningen verschijnen waar mensen as kunnen bijzetten, uitstrooien of begraven.

Een trend die vanaf 2011 bestaat, is het natuurbegraven. In onze gemeente wordt een uitbreiding van de bijzondere begraafplaats van Wierum op deze wijze gebruikt. De vraag naar een natuurgraf neemt toe, op dit moment zijn er verspreid over het land veertien (Bron: Stichting Dodenakkers) natuurbegraafplaatsen in gebruik. Procentueel betreft het natuurbegraven minder dan een half procent van alle sterfgevallen (Bron: Stichting Dodenakkers 2016).

Bovengronds begraven, in wand- of galerijgraven, is van alle tijden maar zien we in Europa voornamelijk in de landen rond de Middellandse zee. In ons land is dit een optie die slechts mondjesmaat is toegepast en wordt hier vooral beschouwd als een optie voor mensen die iets speciaals willen.

Volgens een onderzoek onder Nederlandse nabestaanden door de gemeente Zwolle in 2006, vindt men bovengronds begraven vooral interessant omdat water, grondwater en regen, niet bij de kist kan komen. Nabestaanden geven soms ook aan dat ze het een onaangenaam idee vinden dat het zo koud is in de grond en dat er 'beesten aan hun overledenen zitten'.

Resomeren is een techniek waarbij stoffelijke resten onder druk met behulp van kaliumhydroxide worden opgelost in heet water. Het is een technische vernieuwing die een vergelijkbaar resultaat geeft als crematie.

Bij cryomeren wordt het lichaam dankzij bevriezing verwerkt. Een andere benaming voor cryomeren is vriesdrogen. Het resultaat is ook hierbij een poeder.

Op dit moment zijn beide methoden wettelijk nog niet toegestaan, maar mogelijk wordt daarvoor de wet aangepast. Het is momenteel onderwerp van gesprek in de tweede kamer. Voor de wijze van bijzetten hebben deze technieken overigens geen gevolgen.

Het is wettelijk niet verplicht om gebruik te maken van een grafkist, een ander omhulsel is, onder voorwaarden, toegestaan. Bij Islamitisch begraven is dit traditioneel ook gebruikelijk.

Er bestaan op het gebied van begraven ook innovaties die nog vrijwel niet in de praktijk zijn toegepast. Een voorbeeld is een zigzag kist waardoor de overledene in zithouding wordt begraven.

Herdenken kan ook op een later moment georganiseerd plaatsvinden. Een voorbeeld is Leens waar jaarlijks, samen met schoolkinderen, een 'Lichtjesdag' wordt georganiseerd.

Communicatie

Communicatie is heel divers. Er zijn de contacten in verband met een overlijden, dit bestaat allereerst uit het doen van aangifte van overlijden, veelal door een uitvaartverzorgers. Daaruit volgt het overleg met het team begraven (onderdeel van Beheer en Onderhoud) over een locatie en tijdstip van de bijzetting. Hetzelfde team behandelt eveneens de vergunningaanvraag voor een grafmonument. Intern worden door de verschillende teams de hieruit voortvloeiende werkzaamheden afgestemd.

Het team begraven is ook aanspreekpunt voor vragen over grafrechten, verlenging, facturen etc. Veel informatie over het thema is eveneens eenvoudig te vinden via de gemeentelijke website. Er is informatie over het doen van aangifte, het regelen van een bijzetting, de kosten en de beheerverordeningen.

Soms is contact gewenst met rechthebbenden en nabestaanden, of zelfs noodzakelijk, zonder dat we beschikken over contactgegevens. Op dat moment plaatsen we op de begraafplaats een oproep bij

het betreffende graf om contact op te nemen. De wet beschrijft voor enkele specifieke situaties wanneer en gedurende welke tijd dat moet.

Oproep rechthebbenden begraafplaats Winsum

Sociaal begraven

'Wanneer niemand voorziet in de lijkbezorging' is de burgemeester (artikel 21) verantwoordelijk voor de lijkbezorging. Alleen wanneer dit niet vanwege onderzoek, bijvoorbeeld door justitie, verboden is, kan dit door crematie worden uitgevoerd. Het alternatief is dan begraven.

3.3. Beheer

Gegevens

Voor het beheer is het kunnen beschikken over een volledig inzicht in wat en hoeveel er is belangrijk. Dit betreft zowel gegevens van graven als de inrichting van de begraafplaatsen. Dit is allereerst nodig om te kunnen bepalen wat we moeten doen en daarnaast om het kostenaspect te kunnen invullen. Anderzijds zijn gegevens cruciaal als het gaat om de status van graven te kunnen bepalen en de capaciteit te bewaken. Het laatste is eerder in de tabel Capaciteit in beeld gebracht.

Tenslotte zijn gegevens van belang voor de dienstverlening naar onze inwoners. Om vragen over graven te kunnen beantwoorden moet de administratie volledig zijn. Inwoners hebben vragen over de juridische status van een graf of zijn op zoek naar het graf van een familielid.

De beschikbare data van de oude gemeenten moeten worden samengevoegd, en deels nog aangevuld, in één beheersysteem. Voor wat betreft de inrichting, infrastructuur en groen is dit waarschijnlijk binnen afzienbare tijd op orde.

Met name de data voor grafbeheer is niet compleet. Het gaat daarbij vooral om gegevens van grafrechten en rechthebbenden. Ook een koppeling tussen digitale tekeningen en administratieve gegevens ontbreekt voor een groot deel.

Begraafplaatsen

Het beheer op de begraafplaatsen kunnen we opdelen in de volgende groepen:

- Graven
- Groenvoorzieningen
- Infrastructuur
- Bouwwerken
- Overige inrichtingselementen

Traditioneel is het beheer van begraafplaatsen in alle vier voormalige gemeenten gericht op een relatief hoog niveau. Bedoelt is een verzorgder beeld dan het gemiddelde openbaar groen. Er heeft

geen uitgebreide kwaliteitsmeting plaatsgevonden, wel zijn alle begraafplaatsen bezocht om een globale indruk te kunnen geven. Uitgaand van een gewenste 'plus' is een oordeel gegeven per begraafplaats, bijlage 1 Kwaliteitsbeoordeling geeft de resultaten weer. Het spreekt voor zich dat dit een momentopname is. Overigens zijn er door voormalige gemeente Eemsmond, naar aanleiding van het beheerplan algemene begraafplaatsen 2017, middelen beschikbaar gesteld voor verbetering van de inrichting. Een aantal acties zijn nog in voorbereiding. De resultaten van bijvoorbeeld de begraafplaats van Warffum hebben daar ook mee te maken.

Graven

De voormalige gemeenten gaven soms, dit verschilt per beheerverordening, de mogelijkheid het onderhoud van graven af te kopen. Het is niet altijd duidelijk omschreven waaruit dit onderhoud bestaat en aan welke eisen het moet voldoen. Overigens loopt de afkoop van onderhoud parallel aan de termijn van grafrecht. In geval van uitgifte voor onbepaalde tijd geldt dit dan in principe ook voor onbepaalde tijd. Er kunnen daarbij voorwaarden in een beheerverordening zijn opgenomen.

Per beheerverordening zijn er soms aanvullende voorwaarden bij het overschrijven van rechten waardoor de onderhoudsverplichting eerder afloopt. Dit kan met name het geval zijn bij graven die voor onbepaalde tijd zijn uitgegeven.

Wanneer er geen sprake is van afgekocht onderhoud ligt de verantwoordelijkheid bij de rechthebbenden. In principe geldt dit voor zowel het monument als het graftuintje. Als het laatste alleen bestaat uit gazon zal het als onderdeel van het grotere geheel, uit praktische overwegingen, door de gemeente worden gemaaid. Urnenmuren en -zuilen worden door de gemeente als geheel onderhouden.

Op meerdere begraafplaatsen zijn in verval geraakte graven. Het is evident dat dit afbreuk doet aan een verzorgd beeld. De wet geeft mogelijkheden (artikel 28 lid 4 t/m 7) om op grond van 'kennelijke verwaarlozing' het grafrecht te beëindigen en het monument en beplanting te verwijderen. Dit geldt voor zowel graven uitgegeven voor bepaalde als onbepaalde tijd. Op een aantal begraafplaatsen knappen vrijwilligers oude graven op.

Om iets op een graf te mogen plaatsen is een vergunning nodig. Er kunnen voorwaarden worden gesteld bij het krijgen van een vergunning.

Groenvoorzieningen

In zijn algemeenheid kunnen we stellen dat in alle vier de voormalige gemeenten steeds gestreefd is naar een mate van beheer en onderhoud die kwalitatief een hoger niveau geeft dan gemiddeld in woonwijken gebruikelijk is. De kwaliteitsbeoordeling laat zien dat dit niet altijd lukt.

De inrichting van begraafplaatsen kunnen we min of meer verdelen in twee groepen. De grotere begraafplaatsen hebben een parkachtige uitstraling. Er is meer aandacht voor vormgeving en de toegepaste beplanting en bomen hebben gemiddeld meer sierwaarde dan het overige openbaar groen. De kleinere begraafplaatsen zijn daarentegen eerder sober van karakter en de vormgeving is vrijwel alleen gericht op de functie van begraven.

Extensief beheer begraafplaats Baflo

De begraafplaatsen van Maarhuizen, Ranum, Bellingeweer, Onderwierum en Klein Maarslag worden extensiever beheerd. In de praktijk betekent dit dat de inrichting zeer sober is en het maaibeheer extensiever. Op kleine schaal is dit ook op een enkele andere begraafplaats toegepast. Het betreft bijvoorbeeld een ouder deel van de begraafplaats van Baflo waar nog maar heel zelden wordt begraven. Ook de ruimte voor toekomstige uitbreiding wordt vooralsnog extensief beheerd.

Infrastructuur

Hiermee bedoelen we de entrees, paden, trappen en terrassen op de begraafplaatsen. Al naar gelang de functie verschilt het karakter. Een entree en een primaire route moet geschikt zijn voor auto's terwijl een pad tussen graven voornamelijk lopend wordt gebruikt. De laatste categorie bestaat vaak uit halfverharding of gras terwijl de eerstgenoemde eerder bestaat uit een gesloten verharding van asfalt of klinkers. Niet altijd is er verschil in materiaalgebruik maar is er, afhankelijk van de functie, alleen onderscheid in maatvoering.

Wat betreft het onderhoud leidt met name het onderhoudsniveau van halfverhardingen met enige regelmaat tot meldingen. De ontvangen reacties naar aanleiding van de uitgezette vragenlijsten bevestigt dit. Gemiddeld wordt met name dit onderdeel als matig tot onvoldoende ervaren.

De onkruidbestrijding van halfverhardingen als schelpen, grind en mijnsteen, bestond tot enige jaren terug uit chemische bestrijding. Nog voor de herindeling is door de voormalige gemeenten gesproken over alternatieven. Tegenwoordig bestaat het uit alternatieve methodes als (machinaal) schoffelen (wiedeggen), heet water en branden. Voor een efficiënter beheer worden of zijn op enkele begraafplaatsen paden omgevormd tot gazon.

Bouwwerken

Baarkhuisjes, columbaria, toegangspoorten, muren... etc. Het beheer ervan is ondergebracht bij het team Vastgoed.

Baarhuisje begraafplaats Baflo

Overige inrichtingselementen

Hieronder valt straat- en parkmeubilair als banken, afvalbakken, publicatieborden en hekwerken, maar ook watertappunten, standaards voor bloemvazen, verwijsborden, ...etc.

Waardevolle graven

Drie van de vier voormalige gemeenten hebben in hun meest recente beheerverordening een artikel opgenomen over het in stand houden van waardevolle graven. Het betreft graven die historisch gezien of vanwege het uiterlijk van betekenis zijn. In geen van deze gemeenten bestaat een door het college vastgestelde lijst van dergelijke graven. In de gemeente Winsum zijn al wel criteria vastgesteld om tot een waardeoordeel te kunnen komen maar heeft dit niet geleid tot een lijst. In Eemsmond is wel een beperkte inventarisatie geweest maar zowel de gebruikte criteria als de lijst zijn niet vastgesteld. In De Marne is geen invulling gegeven aan het artikel.

Een aparte groep graven hierbij zijn de oorlogsgraven. Oorlogsgraven van Nederlandse slachtoffers staan op een lijst van de Oorlogsgravenstichting. Buitenlandse slachtoffers, voornamelijk geallieerde militairen, vallen onder de 'Commonwealth War Graves Commission'.

De oorlogsgraven in Nederland zijn verdeeld in vier categorieën, de zogenaamde 'status'. De status is belangrijk omdat die de mate van betrokkenheid van de Oorlogsgravenstichting, en de gemeente, bij het onderhoud bepaalt. Aan de grafinrichting is niet te zien welke status een oorlogsgraf heeft. We onderscheiden:

- Militaire Rijksgraven: graven van Nederlandse- en geallieerde militairen.
- Civiele Rijksgraven: graven van Nederlandse burgers.
- Stichtingsgraven: graven die in de loop der tijd eigendom zijn geworden van de Oorlogsgravenstichting.
- Particuliere graven: graven in eigendom van particulieren.

Eens per jaar reinigt de Oorlogsgravenstichting de Rijks- en Stichtingsgraven. Wanneer groot onderhoud nodig is, wordt dit zo spoedig mogelijk uitgevoerd. Daarnaast is de gemeente verantwoordelijk voor het dagelijkse onderhoud. Particuliere graven zijn de verantwoordelijkheid van de rechthebbenden.

Bij de controle van de oorlogsgraven krijgt de Oorlogsgravenstichting assistentie van honorair medewerkers, zogenaamde 'consuls'. Consuls zijn veelal in dienst van de gemeente en zijn contactpersoon voor de Stichting. De consul is verantwoordelijk voor het onderhoud van de oorlogsgraven in de gemeente en rapporteert jaarlijks aan de Stichting over de staat waarin de graven zich bevinden.

De aanstelling van een consul berust op een officiële benoeming door de burgemeester. In Het Hogeland is een medewerker van team Begraven benoemd als consul.

Oorlogsgraven begraafplaats Ulrum

restauratie graven Bellingeweer

Er zijn enkele begraafplaatsen die de status van rijksmonument hebben. Met behulp van subsidies zijn daar graven hersteld.

3.4. Financieel

Kosten en opbrengsten

Er zijn door de oude gemeenten verschillende uitgangspunten gehanteerd om kosten toe te wijzen. Je kunt alle directe kosten die het gevolg zijn van begraafplaatsen volledig toeschrijven. Je kunt nog verder gaan en de kosten specifiek toerekenen aan de begraafplaats waarvoor ze daadwerkelijk gemaakt zijn. Daarnaast is in de uurtarieven de overhead (leidinggevenden, huisvesting, tractie, financiën, HRM, inkoop, juridische zaken, archief, administratie, enz.) opgenomen: de indirecte kosten.

Je kunt kiezen om nuances aan te brengen door te stellen dat niet alle kosten voor 100% zijn toe te rekenen. Deels is het sowieso niet altijd eenvoudig te bepalen welk aandeel van de kosten precies waarvoor relevant is.

Op basis van argumenten is soms ook bewust gekozen een deel van de beheerkosten toe te wijzen aan het product openbaar groen. Wanneer op een begraafplaats niet meer begraven wordt, eindigt de primaire functie. De werkelijke functie is dan die van gedenkpark of gedenkgroen. De bovenstaande methodes zijn allemaal toegepast.

Wanneer grafrecht voor bepaalde tijd eindigt, kan een graf in principe geruimd worden. De kosten ervan zijn niet meegenomen in de lijkbezorgingsrechten. In de praktijk blijven onderhoudskosten na het eindigen van grafrecht bestaan.

De begrootte opbrengsten zijn afgeleid van prognoses die op hun beurt zijn gebaseerd op de ervaring van voorgaande jaren.

Tabel geraamde kosten en opbrengsten

Overzicht geraamde kosten en opbrengsten 2018						
					Kostendeckingspercentage	
Gemeente	Directe kosten	Indirecte kosten	Totale kosten	Opbrengsten	Directe kosten	Totale kosten
Bedum	193.866	72.974	266.840	-149.618	77,18%	56,07%
De Marne	199.877	84.290	284.167	-124.845	62,46%	43,93%
Winsum	300.275	92.692	392.967	-144.456	48,11%	36,76%
Eemsmond	440.173	68.271	508.444	-275.650	62,62%	54,21%
Totalen	1.134.191	318.227	1.452.418	-694.569	61,24%	47,82%

Tarieven

De opbouw van kosten, de manier van toerekenen aan de verschillende producten en de keus in welke mate er sprake moet zijn van kostendeckendheid, bepaalt uiteindelijk de tarieven.

Onderstaande tabel brengt de huidige situatie in beeld. Niet alle tarieven zijn goed vergelijkbaar omdat niet alle producten door alle vier de gemeenten zijn toegepast. Het overzicht laat de meest relevante tarieven zien.

De termijnen van grafrecht van De Marne laten zich slecht vergelijken omdat de uitgifte voor onbepaalde tijd is. Er is voor gekozen deze toch in dezelfde kolom te plaatsen. Tarieven voor grafrecht in Bedum zijn per begraafplaats verschillend. In Bedum is bovendien sprake van 2-laags begraven. Gekozen is voor het gemiddelde van 1-laags begraven weer te geven. Voor Winsum en De Marne is het gemiddelde tarief van urnennis en columbarium weergegeven.

Afkoop van schoonmaak betreft de duur van het grafrecht, m.u.v. De Marne waar maximaal afkoop van 40 jaar mogelijk is, dit is voor de vergelijking omgerekend naar een periode van 30 jaar.

Tabel tarieven voormalige gemeenten

	Tarieven begraven / bijzetting				Asverstrooiing	Tarieven Grafrecht			Afkoop schoonmaak graf	Vergun. monument
	graf	urn in urngraf	urn in urnnis	urn in graf		Graf 30 jaar	Urngraf 30 jaar	Urnnis 30 jaar		
Bedum	289	69	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	2.373	1.100	n.v.t.	866	69
De Marne	1.207	622	622	622	81	2.612	2.049	2.809	1.169	260
Eemsmond	1.101	291	288	282	71	2.144	1.448	829	1.540	239
Winsum	738	246	246	246	n.v.t.	2.266	1.758	1.264	n.v.t.	174

De totale kosten voor grafrecht, begraven / bijzetting en de vergunning voor een monument, zijn voor een periode van 30, 40 en 50 jaar weergegeven. Vermijdbare kosten voor schoonmaak zijn weggelaten. De kosten van verlenging voor tien jaren in Bedum en Eemsmond zijn recht evenredig afgeleid van het tarief voor 30 jaren. In Winsum is een andere rekenmethode toegepast waardoor verlenging relatief goedkoper uitvalt. Behalve berekende onderhoudskosten per graf zijn daar alleen de administratieve kosten voor de verlenging toegerekend.

In De Marne zijn kosten voor verlenging niet aan de orde omdat graven zijn uitgegeven voor onbepaalde tijd.

Tabel totale begraafkosten voormalige gemeente

	30 jaar			40 jaar			50 jaar		
	graf	urngraf	urnnis	graf	urngraf	urnnis	graf	urngraf	urnnis
Bedum	2.731	1.238	n.v.t.	3.522	1.605	n.v.t.	4.313	1.971	n.v.t.
De Marne	4.079	2.931	2.809	4.079	2.931	2.809	4.079	2.931	2.809
Eemsmond	3.484	1.978	1.356	4.199	2.461	1.632	4.913	2.933	1.909
Winsum	3.178	2.178	1.684	3.676	2.507	1.912	4.174	2.836	2.140

Ter vergelijking zijn op vergelijkbare manier de tarieven van enkele bijzondere begraafplaatsen in beeld gebracht. Door het ontbreken van enkele tarieven is alleen de uitgifte van een graf goed vergelijkbaar. Waar sprake is van administratiekosten is dit toegevoegd aan het grafrecht.

Tabel tarieven bijzondere begraafplaatsen

	Tarieven begraven / bijzetting				Asverstrooiing	Tarieven Grafrecht			Afkoop schoon maak graf	Recht monument plaatsen
	graf	urn in urngraf	urn in urnnis	urn in graf		Graf 30 jaar	Urngraf 30 jaar	Urn nis 30 jaar		
Eenrum	550	?	?	n.v.t.	50	850	700	1.450	n.v.t.	400
Obergum Prijspeil 2016)	375	?	?	n.v.t.	n.v.t.	1.200	900	n.v.t.	n.v.t.	300
Natuurbegr. Reiderwolde 250 jaar	500	225	n.v.t.	1.100	n.v.t.	3.425	1.725	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

De totale kosten voor grafrecht, begraven / bijzetting en het recht om een monument te plaatsen, zijn voor een periode van 30, 40 en 50 jaar weergegeven. Een tarief voor verlenging is niet voor elke begraafplaats gevonden maar in dat geval is het tarief voor dertig jaar omgerekend naar tien jaar.

Tabel totale begraafkosten bijzondere begraafplaatsen

	30 jaar			40 jaar			50 jaar		
	graf	urngraf	urnnis	graf	urngraf	urnnis	graf	urngraf	urnnis
Eenrum	1.800	?	1.450	2.400	?	1.933	3.000	?	2.416
Obergum	1.875	?	n.v.t.	2.575	?	n.v.t.	3.275	?	n.v.t.
Natuurbegr. Reiderwolde	3.925	1950	n.v.t.	3.925	1.950	n.v.t.	3.925	1.950	n.v.t.

4. Analyse en conclusies

Inwoners, via dorpsverenigingen, en begrafenisverenigingen en uitvaartbedrijven zijn benaderd om een vragenlijst in te vullen. De respons is met afgerond 28% niet altijd representatief te noemen.

4.1. Capaciteit

De inventarisatie van beschikbare ruimte en de prognose maken inzichtelijk wanneer waar een tekort ontstaat. Dit is uiteraard alleen betrouwbaar als de vraag ook in de toekomst vergelijkbaar blijft. Lastig daarbij is hoe we alle trends moeten interpreteren.

De prognose (CBS) is dat door vergrijzing het sterftecijfer langzaam oploopt. De stijging zal het sterkst zijn in de periode 2020-2040. Vanaf 2055 zal de absolute sterfte naar verwachting weer licht gaan dalen. Het aantal overledenen stijgt volgens het CBS tot 2035 jaarlijks met circa 1,3%. Na 2035 blijft het aantal overledenen stijgen, maar vlakt de groei geleidelijk af naar 0,5 tot 1% per jaar.

De verschuiving van begraven naar crematie in Het Hogeland is, als we kijken naar het percentage bijzettingen versus het aantal sterfgevallen, minder dan het landelijke gemiddelde: bijna 60% tegenover 65% landelijk. Van de 36% die in HHL wordt bijgezet betreft een klein deel de bijzetting van een urn waardoor deze trend uiteindelijk niet heel veel afwijkt van landelijke cijfers.

We moeten tegelijk concluderen dat het getalsmatig niet helemaal betrouwbaar is. Er is weliswaar inzicht in het aantal bijzettingen versus het sterftecijfer, maar dat betekent niet dat het verschil altijd een crematie betreft. Een bijzetting kan immers ook in een andere gemeente plaatsvinden.

Soms geeft een getal ook een vertekent beeld. Het aantal overlijdens in voormalig Winsum leidde in slechts 23% van de gevallen tot een begrafenis in die gemeente. De aanwezigheid van verzorgingshuis De twaalfhoven geeft een relatief hoog sterftecijfer. Veel bewoners zijn afkomstig van omliggende gemeenten en hebben geen binding met Winsum. Conclusie is dat als je dat zou corrigeren er heel waarschijnlijk een andere verhouding ontstaat tussen het sterftecijfer en het gebruik van de begraafplaats.

Onderstaande tabel brengt in beeld wat de consequenties zijn. Het sterftecijfer 2018 HHL is aangepast op basis van het aantal inwoners op 1 januari 2019. Op basis van het gegeven dat nu gemiddeld 36% van de sterfgevallen leidt tot een bijzetting in HHL ontstaat het onderstaande beeld. In de beschikbare grafruimtes, dit betreft alle mogelijke opties, zijn in uitvoering zijnde uitbreidingen al meegenomen. Gezien de voorspelling dat we te maken krijgen met een krimpend inwonersaantal en daardoor procentueel een sterkere vergrijzing, is in de prognose van de sterftecijfers het maximum van de bandbreedte aangehouden.

Tabel prognose sterftecijfers versus benodigde capaciteit

	2018	Prognose 2030	Prognose 2040	Prognose 2050
Sterftecijfer HHL	477	481	539	596
% bijzettingen in HHL	36	36	36	36
aantal bijzettingen	171	172	193	213
Behoefte totaal aantal grafruimtes t/m jaar:	0	2.273	4.112	6.149
Totaal beschikbaar voor begraven / bijzetting	6.590	4.317	2.478	441

Zonder maatregelen ontstaat vanaf 2051, over de hele gemeente gerekend, een tekort aan capaciteit en kunnen we niet langer aan de wettelijke verplichting voldoen. Op zich zegt dit niet heel veel omdat er per begraafplaats grote verschillen bestaan tussen capaciteit en vraag. Op basis van de huidige uitgifte is de capaciteit daarom ook per begraafplaats (hoofdstuk 3.1 capaciteit) inzichtelijk gemaakt, met daarbij ook onderscheid in het type bijzetting. De knelpunten op kortere termijn, 2020-2030, zijn in onderstaande tabel weergegeven.

De variatie in het aantal uitgegeven graven per jaar maakt dat vooral bij een geringe voorraad een ogenschijnlijk veilige marge snel kan verdampen.

De meeste mensen zullen niet kiezen voor een begraafplaats waar ze verder geen binding mee hebben. Tegelijk blijkt uit een enkele reactie dat men de begraafplaats vooral ziet als een lokale voorziening die niet bedoeld is om plaatsgebrek elders op te lossen.

De veronderstelling dat je bij ruimtegebrek gebruik laat maken van de overige begraafplaatsen is theoretisch juist, maar of daar in de praktijk veel gebruik van gemaakt zal worden is niet heel waarschijnlijk.

Overigens zou je daarmee wel voldoen aan de wettelijke verplichting om een begraafplaats beschikbaar te stellen. De gemeente is niet verplicht om in elk dorp een begraafplaats in stand te houden.

Tabel knelpunten capaciteit

Knelpunten capaciteit 2020-2030		
Begraafplaats	Capaciteitsgebrek vanaf	toelichting
Winsum	2021	Aangrenzend is grond in bezit
Kantens	2022	Raadsbesluit Eemsmond voor ruimen armenlap
Zuidwolde	2023	Na inrichting entree (cirkel) t.b.v. graven, aangrenzend is geen grond in bezit.
Baflo	2025	Op de begraafplaats is ruimte voor uitbreiding
Uithuizermeeden	2028	Nader onderzoek nodig
Oldenzijl	2028	Op de begraafplaats is ruimte voor uitbreiding

Ruimen graven

Van de mogelijkheid om het grafrecht te verlengen, en op die manier een eventuele ruiming te voorkomen, is weinig gebruik gemaakt. De gemeentes hebben daarnaast niet of onvoldoende geprobeerd rechthebbenden te informeren over het naderende einde van hun grafrecht.

Geen van de oude gemeenten heeft een actief ruimingsbeleid gevoerd. Bij uitgifte voor onbepaalde tijd, zoals in De Marne gebruikelijk, is dat logisch. Bij uitgifte voor een bepaalde termijn is dat minder voor de hand liggend. De achterliggende gedachte is immers dat je daardoor voorkomt dat je steeds moet uitbreiden.

Door niet te ruimen, alleen bovengronds of volledig, handel je niet consequent. Enerzijds spreek je een termijn af, maar in de praktijk lijkt het recht voor onbepaalde tijd te gelden. Het leidt immers zelden tot consequenties. Op deze manier creëer je, onbedoeld, het verwachtingspatroon dat een graf wel voor onbepaalde tijd in stand zal blijven. Het graf blijft in stand, en genereert structureel kosten maar geen opbrengsten.

Er is een enkele uitzondering. In Kantens is de armenlap, klasse 4, na een raadsbesluit uit 1998 zowel boven- als ondergronds geruimd en een deel is opnieuw in gebruik genomen. In 2009 is besloten ook het gedeelte met de huurgraven voor 10 jaar (betreft klasse 3b) te ruimen zodra dat nodig is.

Het feit dat graven op de zogenaamde armenlappen een stuk anoniemer zijn, er is vaak geen grafmonument, maakt de beslissing waarschijnlijk minder beladen. Er zijn op meer begraafplaatsen nog armenlappen waar dit een optie kan zijn. Gemeentelijke besluitvorming is noodzakelijk om bestaande graven op de voormalige armenlappen te kunnen ruimen. Er is niet altijd een administratie aanwezig van deze graven. Capaciteitsgebrek kan ook opgelost worden door het opnieuw in gebruik nemen van de oudste grafvelden.

Het grote aandeel graven die zijn uitgegeven voor onbepaalde tijd beperkt de mogelijkheden om te ruimen. Een optie die eventueel mogelijkheden biedt om meer capaciteit te krijgen, is het schudden van graven. In de huidige beheerverordeningen is dat niet opgenomen. Met name voor graven die voor onbepaalde tijd zijn uitgegeven zou dit een optie kunnen zijn. Maar ook voor graven met een lange looptijd is het een optie. De afmetingen kunnen een struikelblok zijn. Graven zijn tegenwoordig namelijk groter dan toen ze ooit zijn uitgegeven. Eventueel kan het benut worden om urnen bij te zetten. Dit is een optie die overigens nu meestal ook al is toegestaan. Er moet in beide gevallen wel een rechthebbende zijn.

Uitgifte voor bepaalde tijd kan voorkomen, bij consequent hergebruik van graven, dat bestaande begraafplaatsen onvoldoende capaciteit krijgen.

Uitbreiding

Wanneer gekozen wordt voor uitbreiding dan is dat niet altijd onbeperkt op de bestaande locaties mogelijk.

Er is op meerdere plaatsen ruimte voor het vergroten van de capaciteit binnen de bestaande ruimte. Grasstroken zijn bijvoorbeeld soms te smal voor een graf maar bieden wel genoeg ruimte voor urngraven of een urnenmuur.

Daarmee kom je tegelijk tegemoet aan de trend dat er meer vraag komt naar asbestemmingen. Overigens blijkt uit de huidige uitgifte van urnennissen en urngraven niet dat de behoefte in onze gemeente sterk toeneemt.

In een enkele situatie is het door een beperkte herinrichting mogelijk extra reguliere graven te realiseren. Aandachtspunt hierbij is dat dit afbreuk kan doen aan het ontwerp.

Mogelijke ruimte voor uitbreiding begraafplaats Eppenhuizen

4.2. Dienstverlening

Aanbod en trends

Niet op alle begraafplaatsen zijn alle opties voor het bijzetten van een urn aanwezig. Tegelijk valt op dat er ondanks een landelijke trend ook relatief weinig gebruik van is gemaakt als ze er wel zijn.

Wanneer er wel gebruik van is gemaakt kiest men het meest voor een urngraf of bijzetten in een bestaand graf.

Uit enkele reacties op de vragenlijsten komt naar voren dat men bij een urnennis en columbarium de mogelijkheid mist bloemen en voorwerpen te kunnen leggen. Afhankelijk van het type urnennis is dit nu niet of beperkt mogelijk. Dat sluit aan bij onze conclusie dat er voor asbestemming vooral vraag is naar urngraven, daar bestaat die mogelijkheid immers wel. Neemt niet weg dat het ontbreken van een urnenmuur als gemis wel is genoemd.

De vraag die overblijft is welke keuze de andere circa 60% heeft gemaakt. De conclusie dat crematie meestal leidt tot verstrooiing lijkt het meest logisch. Uit cijfers van opbrengsten blijkt dit alleen niet terwijl drie van de vier oude gemeenten daar wel leges voor vragen.

Er zijn verschillende verklaringen mogelijk: het gebeurt wel op de begraafplaats maar buiten het gezichtsveld van de gemeente, of het is op een andere plek gedaan. Daarbij is de keus aan nabestaanden om dat zelf te doen of dit door een uitvaartverzorger/crematorium te laten verzorgen. In principe is het, ook nu al, mogelijk dit door, of samen met, een begraafplaatsbeheerder te laten doen. Deze vorm van dienstverlening is waarschijnlijk niet algemeen bekend. Dit geldt waarschijnlijk ook voor het plaatsen van een urn in een urnennis.

Met de uitgezette vragenlijsten is ondermeer gepeild of er behoefte is aan andere vormen van bijzetting dan die nu beschikbaar zijn. Er is niets genoemd wat er in de gemeente nu niet is. Wel is het soms de wens om op een specifieke begraafplaats een optie toe te voegen. Wat op meerdere begraafplaatsen ontbreekt zijn urnennissen en urnengraven. Een strooiveld is ook niet overal aangewezen terwijl daar op veel locaties wel ruimte voor is. Een natuurbegraafplaats is niet genoemd als een gewenste optie.

In zijn algemeenheid blijkt uit veel artikelen over het thema uitvaart dat persoonlijke wensen en maatwerkoplossingen steeds belangrijker zijn geworden. Meestal zal dit vooral met de plichtigheid te maken hebben en in mindere mate met de rol die de gemeente daarbij heeft.

Incidenteel komt het voor dat nabestaanden willen helpen bij het sluiten van het graf. Emotioneel kan het voor nabestaanden belangrijk zijn. Met enige begeleiding en instructie van de begraafplaatsbeheerder zou dat onder voorwaarden mogelijk moeten zijn. Wat betreft efficiënt kunnen werken heeft het niet de voorkeur.

Tijdstip van begraven en bijzetting

In gezamenlijk overleg is door de organisatie al een afspraak gemaakt wanneer dit kan. Om klantvriendelijk te zijn stellen we ons flexibel op. Nadeel is dat daar soms minder gepast gebruik van wordt gemaakt.

Conclusie is dat de organisatie graag als basis een tijdvak vastlegt, maar daarnaast ook graag meedenkt zodat er in principe veel mogelijk is.

Uitgifte

Bij uitgifte voor onbepaalde tijd is de einddatum niet gespecificeerd, dit is niet hetzelfde als wat men in de volksmond 'eeuwigdurend' noemt. Juridisch is het twijfelachtig of wat eerder als onbepaald is uitgegeven op een later moment omgezet kan worden in een bepaalde termijn. Dit is overigens niet, zoals wel eens gedacht wordt, verbonden aan een begraafplaats maar aan de beheerverordening zoals die gold op moment van uitgifte.

Grafrecht uitgegeven voor onbepaalde tijd, zoals nu in De Marne, garandeert in principe dat de grafrust blijvend is en ontzorgt nabestaanden.

Bij grafrecht voor een bepaalde periode is het in de huidige situatie mogelijk, ongeacht de termijn van uitgifte, dit door verlenging tot in eeuwigheid te laten bestaan.

Grafrecht voor particuliere graven en urnennissen geldt in verticale richting. Dit betekent dat bij meerlaags begraven, maar dus ook bij urnennissen, verleend grafrecht ook geldt voor onder en bovenliggende graven en nissen. In geval van een meerlaags graf zal dat geen problemen opleveren omdat er sprake is van een relatie tussen de overledenen. Bij urnennissen is dat bijna nooit het geval. Het is daarom verstandig om alleen algemene urnennissen uit te geven waarbij de zeggenschap bij de gemeente blijft. In theorie kan het anders problemen opleveren.

Een korte termijn van grafrecht is misschien aantrekkelijk wanneer er financieel maar beperkt mogelijk is en men toch bewust niet kiest voor crematie. Een langere periode geeft meer zekerheid voor een lange grafrust en ontzorgt mogelijk meerdere generaties nabestaanden. De eerste uitgaven kunnen bovendien gedekt worden door een verzekering of nalatenschap terwijl een verlenging meestal ten laste komt van nabestaanden. In beide gevallen is men voor verlenging afhankelijk van de keuzes van nabestaanden of het graf in stand blijft. De ervaring leert dat verlenging door een tweede generatie nabestaanden al een uitzondering is.

De keus om te verlengen heeft uiteraard met kosten te maken maar ook de mate waarin men zich nog verbonden of verplicht voelt, zal een rol spelen. Het is aannemelijk dat die evenredig met de verstreken tijd afneemt.

Op de gestelde vraag welke termijn we zouden moeten aanbieden is een periode van 30 jaar een veel genoemde. Het is daarbij niet zo dat de antwoorden altijd overeenkomen met de huidige situatie.

Aaneensluitend begraven maakt het onderhoud eenvoudiger. Tegelijk moeten we concluderen dat door bestaande reserveringen het beoogde effect van aaneensluitend begraven voor een deel al is verdwenen.

Hetzelfde geldt voor het loslaten van een systematiek om een indeling te maken op basis van het type grafmonument. Rijen met gelijksoortige grafmonumenten maken het onderhoud beslist eenvoudiger.

Er is, zeker op de grotere begraafplaatsen, vaak sprake van meerdere rijen tegelijk waarin begraven kan worden, zodat, ook als je vasthoudt aan het aaneensluitend begraven, meestal wel meerdere opties beschikbaar zijn.

De vorm van een reservering bepaalt de status. Of sec gedurende een bepaalde periode voor de reservering is betaald of dat er meteen sprake is van grafrecht heeft gevolgen. In het laatste geval kan meerdere keren verlenging aan de orde zijn. Je kunt stellen dat de rechthebbende er zelf aan moet denken, maar de praktijk wijst uit dat dit beslist geen vanzelfsprekendheid is. Om te voorkomen dat dit tot nare situaties leidt, is de compleetheid van de administratie ook hiervoor belangrijk.

Bij echtparen of partners zal vaak sprake zijn van een grafmonument op twee graven, in dat geval ligt meteen een grafrecht voor beide graven meer voor de hand dan een reservering omdat beide graven, zij het verschillend, immers in gebruik zijn genomen.

Hergebruik van een graf is hier niet gebruikelijk maar zou onder voorwaarden mogelijkheden kunnen bieden. Een rechthebbenden kan zo met meerdere generaties van een graf gebruik maken. Het mislopen van leges voor grafrecht kan ondervangen worden met een tarief voor schudden in combinatie met algemene onderhoudskosten. Wanneer afmetingen van een graf onvoldoende zijn kan dit in de vorm van een urnengraf. Schudden zou dan zelfs overbodig zijn.

Voor graven met vervallen grafrecht zou dit, in combinatie met nieuw grafrecht, ook kunnen.

Er zijn ook voorbeelden van hergebruik van grafstenen. Dit is allereerst een duurzame optie. Na bewerking kan een steen opnieuw gebruikt worden. Het is onder voorwaarden ook een manier om waardevolle grafmonumenten in stand te kunnen houden.

Voorzieningen

Voorzieningen zijn op de meeste begraafplaatsen voldoende aanwezig maar kennen soms hun beperkingen. Wanneer watervoorziening bestaat uit een waterton die afhankelijk is van neerslag, dan

is het aannemelijk dat er, vooral wanneer dit het meest nodig is, af en toe geen water beschikbaar is. Er zijn geen signalen dat dit leidt tot klachten.

Afkoop onderhoud

Het afkopen van schoonmaken of onderhouden van graven ontzorgt nabestaanden. Zeker wanneer ze niet in de buurt wonen is het prettig als dat goed is geregeld. Door de lappendeken van beheerverordeningen die gedurende de laatste eeuw van kracht zijn geweest is het meestal niet duidelijk waaruit verplichtingen bestaan, deze zijn vaak niet of nauwelijks gedefinieerd. Er is maar beperkt inzicht in waarvoor de gemeente een verplichting heeft. Gezien eerdere herindelingen, en de vele beheerverordeningen van al die oude gemeenten, is het een tijdverslindende klus om dat te achterhalen. Tegelijk moet iemand die aanspraak maakt op rechten dat ook aan kunnen tonen. Het overzicht van lopende verplichtingen is niet compleet. Het verwachtingspatroon kan daardoor ook heel anders zijn dan dat wat we werkelijk doen. Deel van het verwachtingspatroon is waarschijnlijk ook dat men denkt dat afkopen voor onbepaalde tijd is. Het laatste is niet juist, afkoop is verbonden aan de termijn van grafrecht. Dat een monument daarna niet is verwijderd betekent niet dat daardoor de onderhoudsverplichting blijvend is.

Bij afkoop voor een langere periode staan de kosten na verloop van tijd niet meer in verhouding tot de ontvangen vergoeding. Dit is met name het geval bij uitgifte voor onbepaalde tijd. In De Marne heeft men dit in de geldende verordening ondervangen door een limiet te stellen aan het aantal jaren dat afkoop mogelijk is, namelijk 40 jaar.

Daarnaast is het zo dat de inrichting en dus de daardoor te leveren inspanning heel divers kan zijn.

Uitvoering

Werkzaamheden voor het begraven van een overledene kun je indelen op basis van verantwoordelijkheden. Alles wat te maken heeft met het delven en dichten van het graf is aan de gemeente.

Het klaarzetten van de baar en het zinktoestel (lift), het instrument dat nodig is om de kist te laten zakken, is aan de begrafenisvereniging of -verzorger. Het zinktoestel is meestal eigendom van de vereniging. Zij zijn zelf verantwoordelijk voor het beheer en de inzet van hun materieel.

In de praktijk is het niet overal zo dat dit door de begrafenisvereniging wordt gedaan. Het komt ook voor dat het zinktoestel vervoerd wordt naar een andere locatie. Feitelijk zijn dit geen taken van de gemeente maar vraagt het wel tijd zonder dat daar iets tegenover staat. Tegelijk zal dit door de vereniging wel als kostenpost zijn opgevoerd.

Bijkomend aspect is de verantwoordelijkheid. Of het zinktoestel en de baar goed zijn onderhouden en goed functioneren is niet inzichtelijk. Wanneer er iets fout gaat is het mogelijk de gemeente die aansprakelijk wordt gesteld. In de beeldvorming zal dit door het publiek waarschijnlijk ook zo worden ervaren.

In de praktijk weten de begrafenisondernemers veelal vooraf waar er begraven zal worden, ze komen immers veelal uit de regio, maar dat is natuurlijk niet altijd het geval. De aanwezigheid van een zogenaamde voorloper is dan niet overbodig.

Het verlof tot begraven is het bewijs dat toestemming is gegeven voor de bijzetting en de gegevens moeten overeenkomen met het registratieformulier van de begrafenisondernemer. In combinatie met het nummer op de kist hoort dit vooraf gecontroleerd te zijn. In de praktijk gaat dit vaak op basis van vertrouwen en is het verlof tot begraven achteraf afgegeven zonder dat een controle plaatsvindt. De organisatie van dit proces kan beter worden georganiseerd. Medewerkers hebben deze rol nu niet en hebben ook niet goed de mogelijkheid dit op een representatieve manier in te vullen.

Communicatie

Inhoudelijke communicatie over een specifiek graf vraagt een volledig inzicht in de status ervan. Er zijn veel voorbeelden te vinden van oude administratie die niet volledig is. Het komt daardoor met enige regelmaat voor dat door het ontbreken van gegevens geïmproviseerd moet worden.

Het aanschrijven van rechthebbenden in verband met het aflopen van grafrechttermijnen is in het verleden niet consequent gedaan. Oorzaak is ondermeer het gegeven dat grafrechten na een overlijden niet altijd zijn overgeschreven op naam van iemand anders. Het laatste is in beheerverordeningen veelal wel als verplichting opgenomen.

De gemeenten hebben niet consequent gehandeld als het gaat om het verlengen van grafrechten. Nabestaanden hebben niet ervaren dat er gevolgen kunnen zijn. Er is op deze manier een bepaald verwachtingspatroon ontstaan. Tegelijk zorgt het voor ongelijkheid. Iemand die niet betaald heeft voor verlenging krijgt op deze manier toch hetzelfde als iemand die wel heeft betaald. Bovendien draagt de een bij aan het algemeen onderhoud van de begraafplaats en de ander niet.

Waar er wel een begin is gemaakt met aanschrijven van nabestaanden ontstond door het doorbreken van het verwachtingspatroon een schrikeffect. Deels is dit veroorzaakt door onbekendheid met regelgeving, maar het voorheen niet consequent handelen heeft ongetwijfeld een rol gespeeld. Door het ontbreken van een goede voorbereiding, in de vorm van informeren en aankondigen, heeft men het nu ervaren als een overval.

Digitale kanalen zijn wel beschikbaar maar kunnen voor dit doel beter benut worden. Op de begraafplaatsen zelf zijn niet overal mogelijkheden aanwezig om informatie te geven.

Oproep op publicatiebord

Sociaal begraven

De term sociaal begraven is niet helemaal correct als het gaat om invulling geven aan de verplichting vanuit de wet. Wanneer er geen bijzondere omstandigheden zijn is namelijk ook crematie mogelijk. Momenteel is de coördinatie niet verankerd in de organisatie.

4.3. Beheer

Gegevens

Het beheersysteem bevat, d.d.17 juli 2019, 48.203 geregistreerde graven. Aan deze graven zijn 19.317 rechthebbenden gekoppeld. Dit betekent dat een groot aantal rechthebbende is van meerdere graven.

Dat in beeld is dat een rechthebbende is geregistreerd betekent helaas niet dat de gegevens compleet zijn. Op basis van de geboortedatum, alleen van een klein deel is dit bekend, kun je concluderen of deze logischerwijs nog leeft. Op basis van data van voormalig Eemsmond kun je dan, met de nodige slagen om de arm, concluderen dat daar 80% van de geregistreerde rechthebbenden zal zijn overleden. In de overige oude gemeenten zal dit waarschijnlijk niet veel anders zijn.

Je kunt niet zondermeer concluderen dat van graven zonder een bekende rechthebbende het grafrecht is verlopen. Een groot deel van de graven is namelijk ooit voor onbepaalde tijd uitgegeven, alleen al in De Marne en Eemsmond betreft het ongeveer 27.000 graven. Helaas lukt het nog niet om hiervoor nauwkeurige aantallen te noemen maar ook in de overige gemeenten zijn vroeger graven voor onbepaalde tijd uitgegeven.

Voorgaande maakt duidelijk dat de compleetheid van gegevens niet optimaal is. Rechtstreeks benaderen van rechthebbenden en eventueel belanghebbenden is maar voor een klein deel mogelijk. De gegevens op orde krijgen vraagt nog de nodige inspanning.

Begraafplaatsen

Graven

Het onderhoud van grafmonumenten is, uitgezonderd verplichtingen door afkoop, aan de rechthebbende. Wanneer het grafrecht verloopt vervalt het onderhoud aan de gemeente. Door niet te ruimen blijft een onderhoudsinspanning in stand omdat er immers een bepaald kwaliteitsbeeld is afgesproken.

Zolang het grafrecht geldt, bestaat de mogelijkheid rechthebbenden aan te spreken als er sprake is van verwaarlozing. Slechts incidenteel is daar gebruik van gemaakt. Dit ondanks dat er, op meerdere begraafplaatsen, sprake is van in verval geraakte graven die afbreuk doen aan het geheel. Een enkel verwaarloosd graf kan het beeld al negatief beïnvloeden.

Begraafplaatsbeheerders voelen zich verantwoordelijk voor hoe 'hun' begraafplaatsen eruit zien. Een verwaarloosd graf krijgt daardoor, heel begrijpelijk, maar ondanks dat het de verantwoordelijkheid van een rechthebbende is, soms toch meer aandacht dan strikt genomen moet.

De achterliggende gedachte is te prijzen, maar wanneer dit op te grote schaal gebeurt gaat het ten koste van de basisopdracht. Beter is het om in te zetten op de mogelijkheden die de wet biedt: structureel aanspreken van rechthebbenden en eventueel het grafmonument verwijderen. Of een graf is uitgegeven voor bepaalde of onbepaalde tijd maakt hierbij geen verschil.

Conclusie is dat, als het gaat om het onderhoud van graven, de oude organisaties niet waren ingericht op het actief benaderen van rechthebbenden. Je moet immers gaan inventariseren, aanschrijven, controleren en eventueel het verwijderen organiseren. De doorlooptijd van de bijbehorende procedure kan tot vijf jaar duren.

De kwaliteit van de begraafadministratie speelt ook hierbij een cruciale rol. Er is nu weliswaar een team begraven maar die is qua capaciteit niet berekend op het, in korte tijd, wegwerken van alle achterstanden. Het is daarbij de vraag hoeveel moeite er uiteindelijk gedaan moet worden.

Rechthebbenden en nabestaanden hebben zelf ook een verantwoordelijkheid. Dit heeft vooral betrekking op de verplichting van overschrijven zoals die in de beheerverordeningen is opgenomen.

De inzet van vrijwilligers richt zich met name op het opknappen van graven en heeft een positieve invloed op het beeld. Er is geen actief beleid om vrijwilligers te betrekken bij het onderhouden van begraafplaatsen of graven. Het zijn voornamelijk initiatieven van inwoners zelf waarbij de gemeente in meer of mindere mate faciliteert.

Ruiming als instrument om capaciteit te houden vraagt de nodige voorbereiding. Wanneer er geen rechthebbende bekend is moet gedurende een jaar een oproep op de begraafplaats worden geplaatst om zich te melden. Zonder verzoek om de termijn te verlengen kan vervolgens geruimd worden. Een incidentele ruiming in de vorm van 'het schudden' van het graf komt sporadisch voor. De verzamelde overblijfselen worden vervolgens dieper in hetzelfde graf herbegraven.

Grafbedekking moet voldoen aan waarvoor toestemming is verleend. In de praktijk gebeurt het nogal eens dat het grafmonument daar bij plaatsing keurig aan voldoet maar dat er later veranderingen zijn aangebracht. Vanuit de emotie begrijpen we dit, maar als dit gevolgen heeft voor het beheer is het niet wenselijk. Het bemoeilijkt op veel plekken de werkzaamheden. Gebruikte materialen veroorzaken bijvoorbeeld schade aan machines of een bewust gekozen indeling wordt teniet gedaan.

Handhaving heeft nooit, of hooguit incidenteel, aandacht gekregen. Het is natuurlijk ook geen populaire boodschap die je brengt.

Groenvoorzieningen

De inrichting van groen loopt uiteen van heel sober tot een parkachtige vormgeving en inrichting. Dit heeft tegelijk ook gevolgen voor de mate van inzet en vakkennis die nodig is om dit op het beoogde kwaliteitsniveau te kunnen houden. Een fraai aangelegde begraafplaats vraagt relatief veel tijd en meer vakkennis.

Wat nu op meerdere plekken zichtbaar wordt is dat het onderhoud niet overal voldoende is om het beoogde beeld in stand te houden. Uiteindelijk doet dit afbreuk aan het ontwerp. Op enkele plaatsen is dit al zichtbaar. Wanneer structureel middelen ontbreken om een hogere kwaliteit in stand te houden is het een optie om de inrichting, deels, aan te passen. Het risico bestaat dat daarbij kenmerkende elementen in het ontwerp verloren gaan.

Op meerdere begraafplaatsen zijn voorbeelden te vinden hoe vrijwilligers een bijdrage leveren aan het onderhouden van een begraafplaats. Dat kan gaan om zowel groenonderhoud als het opknappen van grafmonumenten en heeft bijna altijd een positieve invloed op de kwaliteit.

onderhoud door vrijwilligers, Snakkeburen Ulrum

Op enkele begraafplaatsen is sprake van extensief beheer van grasvegetatie. De reden is tweeledig. Het is soms efficiënter en anderzijds is een dergelijke vegetatie ecologisch van grotere waarde dan een strak geschoren gazon.

Waar de begraafplaats opgaat in het omringende landschap, zoals bij Maarhuizen, Ranum en Klein Maarslag, en er geen sprake meer is van begraven, is dit een geaccepteerd beeld. Dat er zelden binding is met de personen die er begraven zijn zal daar ook mee te maken hebben.

Anders is het wanneer het onderdeel uitmaakt van een in bedrijf zijnde begraafplaats als Baflo. De reacties van bezoekers zijn niet altijd positief over het gedeelte met graven dat extensief wordt beheerd. Het betreft, deels, waarschijnlijk te recente graven waardoor er af en toe toch overlast ontstaat voor bezoekers. Het is ook zo dat het contrast, visueel, groot is. Het gedeelte, op dezelfde begraafplaats, waar nu nog niet begraven wordt, maaien we ook al extensief en dat is zelden aanleiding tot vragen of meldingen.

De conclusie is dat extensief maaibeheer mogelijkheden biedt maar dat wel maatwerk nodig is. Met gerichte beheermaatregelen kan er toegevoegde ecologische waarde ontstaan die ook visueel geen afbreuk doet aan het geheel. De keuzes wat waar mogelijk is zijn sterk afhankelijk van functie en situering.

De mate van verzorging heeft mogelijk invloed op de keus om wel of niet gebruik te willen maken van een begraafplaats.

Infrastructuur

Veel paden bestaan uit een halfverharding van bijvoorbeeld schelpen. Vanaf het moment dat chemische onkruidbestrijdingsmiddelen verboden zijn is gebruik gemaakt van alternatieven. Naast het voordeel van minder milieubelastend zijn er een aantal nadelen. Het resultaat is niet altijd bevredigend en het leidt tot meldingen. Voor hetzelfde beeld is nu een grotere inzet nodig waardoor kosten toenemen maar budgetten niet evenredig zijn meegroeid.

Een methode waarbij mechanisch de toplaag wordt gewied (wiedeg) is relatief goedkoop maar is alleen mogelijk als paden voldoende breed zijn. Een nadeel is dat de bovenlaag een beetje rul blijft wat voor bezoekers met een (elektrische) rolstoel, scootmobiel of rollator de toegankelijkheid bemoeilijkt, dit heeft meer dan eens geleid tot meldingen. Ook de begaanbaarheid voor de baar is daarbij genoemd als nadeel.

Een andere insteek is het omvormen van paden tot gazon. Dit is een proces dat enige tijd in beslag neemt voor het een gesloten grasvegetatie vormt. In de tussentijd steken ook (onkruid)soorten de kop op die ongewenst zijn.

Deze methode laat al goede resultaten zien, maar geeft in eerste instantie een verrommeld beeld. De reacties maken duidelijk dat de uitleg hierover niet voldoende is geweest.

De conclusie is dat de inrichting van de infrastructuur niet is afgestemd op onderhoud zonder chemische middelen. Het gewenste beeldkwaliteitsniveau kan alleen bereikt worden als de inrichting wordt aangepast of door een grotere inspanning.

vergroenen paden begraafplaats Bedum

Bouwwerken

Baarkuisjes hebben tegenwoordig voornamelijk een functie als opslagruimte voor gereedschap en materialen. Uiterlijk zijn het karakteristieke bouwwerken die verdienen om zuinig op te zijn. Het beheer van de baarkuisjes is ondergebracht in het beheersysteem van het gemeentelijke gebouwenbeheer.

Overige inrichtingselementen

Op de meeste begraafplaatsen zijn voldoende basisvoorzieningen aanwezig. Er zijn zitplekken en afvalbakken voor klein afval zoals verwelkte bloemen. Een zitplek met zicht op het graf van de eigen nabestaande is een gehoorde wens maar niet altijd te realiseren.

Wat op een aantal begraafplaatsen ontbreekt is een publicatiekast of -bord. Deze zijn nodig om informatie aan te kunnen bieden en oproepen te doen voor contact met nabestaanden. Het laatste is ook vanuit de wet in specifieke situaties een middel dat nodig is om nabestaanden proberen te bereiken.

Waardevolle graven

Er kunnen allerlei redenen zijn waarom voorkomen moet worden dat een bepaald graf geruimd kan worden. De motieven bestaan uit een historische betekenis of bijzondere uiterlijke kwaliteiten. Gezien de bestaande verordeningen is over de volle breedte erkent dat er betekenisvolle graven kunnen zijn die waard zijn om zuinig op te zijn. Oorlogsgraven en Joodse begraafplaatsen worden algemeen erkent als belangrijk. Gezien het verleden beschouwen we het ook als onze morele plicht daarvoor te zorgen.

Oorlogsgraven zijn goed gedocumenteerd. Een medewerker van het team begraven is benoemd als consul en is de schakel met de Oorlogsgravenstichting. Het dagelijks onderhoud berust bij Beheer en Onderhoud. Rond de dodenherdenking is er extra zorg voor deze graven.

Juridisch hebben oorlogsgraven geen extra beschermde status. De bestaande wet- en regelgeving is voor deze graven niet afwijkend. Zonder de grafrechten te verlengen zouden ze in principe zelfs geruimd kunnen worden.

Joodse begraafplaatsen vormen een aparte categorie waardevolle graven.

De begraafplaatsen welke onder beheer staan van het NIK (Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap) zijn particulier terrein. Het zijn met andere woorden bijzondere begraafplaatsen waarvan alleen het dagelijks onderhoud is overgedragen aan gemeentes. Het onderhoud is, traditioneel, bewust sober. De gemeente heeft geen zeggenschap over de graven.

Op verzoek van diverse organisaties van vrijwilligers wijst het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap jaarlijks één of meerdere begraafplaatsen aan, waar men onderhoud van bijvoorbeeld graven nodig vindt.

Criteria om te bepalen wanneer een graf of monument waardevol is, zijn niet overal vastgesteld. Er is niet of slechts heel beperkt invulling gegeven aan het inventariseren van waardevolle graven. In een enkel geval is geprobeerd daarvoor een beroep te doen op inwoners en historische verenigingen. Het resultaat was onvoldoende om tot een lijst te komen.

Het aanleggen van een lijst kan gevolgen hebben voor de wijze waarop we deze graven beheren. Het zijn mogelijk graven waarvan het grafrecht is vervallen. De wens tot instandhouding heeft dan financiële gevolgen. Bijkomend punt is dat instandhouding in relatie tot herinrichting, na een eventuele ruiming, zorgt voor complicaties bij herinrichting.

Er bestaat op dit moment geen vastgestelde, op criteria gebaseerde, lijst met graven met een bijzondere waarde. Inventarisatie van alle begraafplaatsen is een immens karwei.

4.4. Financieel

Kostendekkend

In principe kun je alle directe kosten toerekenen aan het product begraven. Het aandeel graven dat geen inkomsten meer genereert drukt dan wel zwaar op het tarief van toekomstig uit te geven graven. Je zou kunnen stellen dat toekomstige generaties daardoor betalen voor een paar eeuwen begraafhistorie.

Het is mogelijk, en verdedigbaar, een deel van de kosten niet toe te rekenen door te stellen dat begraafplaatsen, of delen ervan, geen begraaffunctie meer hebben. De kosten kunnen dan verschuiven naar het openbaar groen. Waar het waardevolle graven betreft is het een optie beheerkosten toe te rekenen aan cultuurhistorie of een vergelijkbare omschrijving.

De mate waarin opbrengsten de kosten zullen dekken is uiteindelijk niet meer dan een raming. Het daadwerkelijk gebruik van begraafplaatsen, en daarbij het effect van trends, dienstverlening en tarieven, is moeilijk te voorspellen.

Kosten onderhoud

Onderhoud van begraafplaatsen kost de nodige inspanning en middelen zijn niet onbeperkt voorhanden. In de huidige financiële situatie kunnen we ons weinig luxe permitteren. Als onderdeel van de openbare ruimte kijken we daarom ook met een kritische blik naar het beheer van onze begraafplaatsen. Besparen op de kosten is altijd mogelijk. De vraag die daarbij gesteld moet worden is of de effecten, ook op langere termijn, opwegen tegen de behaalde bezuiniging.

Is het in de eerste plaats nodig om een begraafplaats te onderhouden? Zowel gevoelsmatig als vanuit traditie zal het antwoord meestal bevestigend zijn. Toch zijn er voorbeelden van begraafplaatsen die zeer extensief beheerd worden en tegelijk gewaardeerd worden om de sfeer en uitstraling. Je kunt een begraafplaats, net als de mensen die er begraven zijn, ook beschouwen als iets vergankelijk.

Feit is dat dit vanuit zakelijke motieven een aantrekkelijke keuze kan zijn. Met name wanneer gekozen is voor uitbreiding, compenseert dit op lange termijn de investeringskosten. Het zou daarnaast ook lagere tarieven kunnen opleveren. Gezien het gemiddelde verwachtingspatroon is het discutabel of dit maatschappelijk acceptabel is.

Op kleinere schaal, en met gerichte beheermaatregelen, verwachten we dat er mogelijkheden zijn om met extensief beheer enig voordeel te behalen. Beheerplannen moeten uitwijzen of, en in welke mate, dit kostenbesparend is.

Wanneer we wel een traditioneel beheerde begraafplaats nastreven, bepaalt het gekozen kwaliteitsniveau en de inrichting van een begraafplaats in grote mate de kosten van het onderhoud. De conclusie is dat het nu gemiddeld gehanteerde basisniveau, cijfermatig vertaald met een bandbreedte van 5,5 tot 7,5, momenteel maar met moeite behaald is. Het is moeilijk om de kwaliteit constant op een gelijkmatig niveau te houden waardoor we af en toe zelfs door de ondergrens zakken. De ontvangen meldingen bevestigen deze conclusie grotendeels.

Zoals de begraafplaatsen nu zijn ingericht leidt besparen op onderhoud naar onze mening tot een structureel laag kwaliteitsniveau, een rapportcijfer lager dan een 5,5, en een toename van meldingen. Met name op de grotere begraafplaatsen is dat zeer waarschijnlijk. Het risico bestaat dat daardoor de omlooptijd van de inrichting korter is. Je zal dan, tenzij je een neerwaartse spiraal accepteert, eerder toe zijn aan herinrichting. Besparen op korte termijn kan op langere termijn juist leiden tot extra kosten.

Door de inrichting aan te passen is soms efficiënter onderhoud mogelijk maar dit vraagt wel eerst een investering.

Wanneer het beoogde beeld overeen moet komen met het gemiddelde verwachtingspatroon van onze inwoners, dan is een grotere inspanning nodig dan nu geleverd kan worden. De kosten zoals ze nu in beeld zijn, baseren we vooral nog op historische cijfers. De exacte kosten zijn pas inzichtelijk te maken als, op basis van nieuw beleid en volledige gegevens, er beheerplannen zijn opgesteld.

Het uurtarief van medewerkers bestaat ondermeer uit de toegevoegde overhead, de indirecte kosten, van de organisatie, in 2019 is dit 73%. Dit leidt onvermijdelijk tot een relatief hoog uurtarief. Het uurtarief en de productiviteit in de private sector is in verhouding gunstiger. Wanneer inhuur of uitbesteding mogelijk is biedt dit mogelijkheden de kosten van begraafplaatsbeheer te verlagen.

Kosten begraven

Kosten voor grafdelven en -dichten bestaat vooral uit de factor tijd. Er is sprake van veel reistijd naar de verschillende locaties. Slim combineren van werkzaamheden met begraven is niet altijd eenvoudig en soms onmogelijk. Dit heeft invloed op het tarief voor begraven.

We doen een aantal werkzaamheden die niet de verantwoordelijkheid van de gemeente zijn.

Kosten ruiming en uitbreiding

Uitbreiding vraagt niet alleen een investering maar vergroot tegelijk, door een groter areaal, structureel de onderhoudskosten. De kosten voor uitbreiding zijn sterk afhankelijk van de gewenste inrichting en kwaliteit, de lokale bodemomstandigheden en of de benodigde grond aangekocht moet worden. Eerdere uitbreidingen geven daarom alleen een indicatie van de kosten. De laatste uitbreiding in Sauwerd kostte, gecorrigeerd met jaarlijkse indexering, € 478 per graf. De onlangs opgestarte uitbreiding in Ulrum kost € 383 per te realiseren graf. Dit wordt mogelijk nog verhoogd met de kosten van beplanting.

Behalve extra capaciteit creëren door een uitbreiding of nieuwe begraafplaats, zijn er op kleine schaal mogelijkheden voor inbreiding. Er is niet onderzocht wat dit exact oplevert maar voor de korte termijn zou dit op enkele locaties acute problemen kunnen oplossen. De kosten zijn relatief laag omdat het naar verwachting grotendeels in eigen beheer uitgevoerd kan worden.

De kosten van ruiming zijn sterk afhankelijk van schaal en omstandigheden. Wanneer per vak, machinaal, geruimd kan worden dan vinden we tarieven vanaf € 400, voor individuele graven kan dit oplopen richting € 1.000. De aanwezige grondsoort, klei, bemoeilijkt ruiming en leidt tot relatief hogere eenheidsprijzen.

Eén of enkele graven ruimen is sowieso niet efficiënt omdat oude graven kleinere afmetingen hebben dan tegenwoordig gebruikelijk is. De conclusie is dat na ruiming daardoor ook sprake kan zijn van herinrichting. Per saldo zal het aantal graven na ruiming, afhankelijk van de overige inrichting, dus kleiner kunnen zijn dan voorheen.

De kosten van grafruiming zijn geen onderdeel van de lijkbezorgingsrechten. Het financiële voordeel van ruimen in plaats van uitbreiden bestaat vooral uit het feit dat er geen extra areaal te onderhouden is. Het bespaart vooral op structurele kosten waardoor het op langere termijn voordeliger is.

Opbrengsten

De opbrengsten bestaan voornamelijk uit de eerste uitgifte van grafrecht en een vergunning voor grafmonumenten.

Gezien het aandeel graven met onbepaald grafrecht is de opbrengst van verlengingen relatief gering. Doordat het verlengen van grafrecht voor bepaalde tijd bovendien niet consequent onder de aandacht van rechthebbenden is gebracht, zijn ook de wel aanwezige mogelijkheden onvoldoende benut.

Het opnieuw uit kunnen geven van graven genereert, naast verlenging, blijvend inkomsten. Verlenging is voor de gemeente aantrekkelijk omdat er vrijwel geen kosten aan verbonden zijn.

Het aanbrengen van het zinktoestel is geen verplichting van de gemeente maar vraagt wel tijd. Het zou logisch zijn daar een vergoeding voor te vragen of de werkzaamheden overlaten aan de

verantwoordelijke partij. Tegelijk is de benodigde tijd wel onderdeel van de geregistreerde tijd die nodig is en telt dus mee voor het begraaftarief.

Investeren in extra voorzieningen voor asbestemming kan gezien de trend van meer crematies een positief effect op de opbrengsten hebben. Tegelijk zien we, ondanks aanwezige mogelijkheden, niet dat die vraag overeenkomt met de landelijke trend. Traditie is bij ons mogelijk sterker geworteld dan gemiddeld.

In bestaand groen kunnen er mogelijk eenvoudig urngraven of urnennissen gerealiseerd worden. Het ruimtebeslag is minder groot dan voor een standaard graf. Als de behoefte wel duidelijk groter wordt kan gekozen worden ruimte ook anders te bestemmen.

Bijkomende vraag is nog wat de invloed van een lagere kwaliteitsniveau is bij het kiezen van een laatste rustplaats. Wanneer dit een negatieve invloed heeft, zijn er mogelijk gevolgen voor de opbrengsten.

In voormalig Eemsmond en Bedum bestond een 'voorziening afkoop schoonmaak'. De middelen zijn niet alleen ingezet voor het doel waar het ogenschijnlijk voor bedoeld is maar ook benut voor uitbreiding of verbeteren van begraafplaatsen. Per 1 januari 2019 is er nog een bestemmingsreserve van ongeveer € 675.000.

Opbrengsten staan op de langere termijn niet in verhouding tot de inspanning die gevraagd is. Met name afkoopsommen voor schoonmaak en onderhoud zijn niet berekend op de kosten op langere termijn. Ontvangen bedragen van soms vele tientallen jaren geleden staan niet in verhouding tot de huidige kosten.

Tarieven

Lijkbezorgingsrechten voor het begraven lopen in de huidige situatie sterk uiteen. Aangezien je dit op basis van de werkelijk besteedde tijd kan berekenen zal daar ook de verklaring zijn te vinden. Het relatief hoge uurtarief is vooral ontstaan door het aandeel indirecte kosten, de overhead, die zijn toegerekend.

Daarnaast speelt de schaal van een gemeente een rol. Als de reisafstanden kort zijn heeft dat uiteraard een gunstig effect op de benodigde tijd. De uitvoering zelf zou overal vergelijkbaar moeten zijn.

Uit veel ontvangen reacties blijkt dat, naast de periode van grafrecht, tarieven in toenemende mate de keuze bepalen tussen begraven of cremeren. Principiële afwegingen geven dan niet altijd de doorslag. De conclusie is dat inzetten op tarieven op basis van het principe dat alle kosten volledig toegerekend moeten worden, een negatief effect zal hebben op het gebruik van onze begraafplaatsen. Het gevolg is dat een steeds kleinere groep voor de kosten opdraait en tarieven daardoor steeds hoger moeten worden om te zorgen voor kostendekkendheid.

Per onderdeel is het toegestaan om meer dan kostendekkende tarieven te rekenen. Het verschil van totale kosten en opbrengsten moet een neutrale uitkomst hebben. Je kunt met een relatief laag tarief de drempel om te verlengen verlagen. De eerste kosten zijn door een verzekering of nalatenschap immers meestal wel gedekt.

Dat er verschillende tarieven voor vergelijkbare producten zijn is weliswaar uit te leggen, maar zorgt voor ongelijkheid. Het zou kunnen dat men kiest voor de goedkoopste optie. Daarmee zou je dan in theorie kunnen sturen op waar de meeste bijzettingen plaatsvinden. Met het oog op capaciteit is dat een aantrekkelijke gedachte. In de praktijk is de binding met een dorp waarschijnlijk vrijwel altijd doorslaggevend. Als je dus 'geluk' hebt is dat een begraafplaats met een laag tarief.

Uitgaand van de aannahme van twee keer per jaar onderhoud uitvoeren, staan de huidige tarieven voor afkoop van onderhoud niet in verhouding tot de werkelijke tijdsbesteding. Het is tegelijk niet eenvoudig een tarief te berekenen die over een langere periode stand houdt.

Vraag blijft of het geringe gebruik van bestaande opties volledig aan de tarieven is te wijten. Vooralsnog lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat het een combinatie is van tarieven en de geboden kwaliteit.

De bijzondere begraafplaatsen in de vergelijking bieden tarieven aan voor graven met grafrecht voor 30 jaar die aanzienlijk lager zijn. Het onderhoud op deze begraafplaatsen gebeurt grotendeels door vrijwilligers waardoor de kosten aanzienlijk lager zullen zijn.

De natuurbegraafplaats die we in beeld hebben gebracht biedt een tarief dat niet heel veel afwijkt van onze tarieven.

4.5. Begraven op eigen terrein

Af en toe heeft iemand de wens begraven te kunnen worden op eigen terrein. Het standpunt van de VROM Inspectie, zoals neergelegd in de "Inspectierichtlijn Lijkbezorging 1999", acht het in eigen grond begraven van overledenen ongewenst.

Een gemeenteraad wordt geadviseerd bijzonder terughoudend te zijn bij het verlenen van een vergunning voor het aanleggen van een bijzondere begraafplaats op eigen terrein.

De volgende overwegingen zijn volgens de richtlijn voor het nemen van een besluit relevant:

- de motivering van de wens van de aanvrager;
- de binding met de grond nu en in de toekomst;
- het aantal te begraven personen;
- het bewaken van een ongestoorde grafrust;
- de eventuele bezwaren van derden (ook psychosociale aspecten);
- het ruimtebeslag op en rond de begraafplaats en de tijdsperiode daarvan;
- het voldoen aan algemene eisen voor begraafplaatsen;
- de inpassing in het ruimtelijke ordeningsbeleid (opnemen, aanpassen);
- de precedentwerking van een dergelijk besluit;
- de eventuele kosten voor de gemeenschap zoals bijvoorbeeld het aanpassen van het bestemmingsplan.

5. Kaders

De analyse en conclusies leiden, samen met wettelijke kaders en visie, tot een aantal kaders die na besluitvorming de basis vormen voor nieuw begraafbeleid. Puntsgewijs is, *cursief*, steeds een toelichting toegevoegd om het punt te onderbouwen.

Een tweetal algemene kaders zijn als onderdeel van het raadsvoorstel Plan van Aanpak Begraafbeleid (d.d. 5 juni 2019) eerder vastgesteld.

Vastgestelde kaders

1. De begraafplaatsadministratie moet op orde zijn:

1.1. Gegevens zijn uniform, en digitaal beschikbaar.

Voor bijna alle handelingen rond begraven zijn gegevens belangrijk. Zonder een adequate administratie wordt goed beheer voeren ondoenlijk. Uit de analyse blijkt duidelijk dat voor veel aspecten de administratie van wezenlijk belang is.

1.2. De graven zijn uniform en digitaal middels kartering, vastgelegd: In combinatie met administratieve gegevens vormt dit de kern van de beheergegevens.

Graven moeten vindbaar zijn, ook als er (nog) geen sprake is van een grafmonument. Je moet ze letterlijk kunnen aanwijzen. Zowel voor de uitvoering van een begrafenis of werkzaamheden door derden, denk aan een steenhouwer, als voor de communicatie met nabestaanden is goed kaartmateriaal belangrijk. De administratieve gegevens moeten gekoppeld kunnen worden aan het juiste graf. Foto's zijn daarbij een extra controlemechanisme.

2. Er is een tarievenstructuur die geldt voor alle begraafplaatsen: vergelijkbare producten kennen, ongeacht welke begraafplaats, hetzelfde tarief.

Feitelijk is dit één van de hoofdredenen waarom nieuw beleid wenselijk is. We vinden het discutabel dat er verschillende tarieven bestaan voor hetzelfde product. In het ene dorp is begraven en een graf dan duurder dan in het andere terwijl exact hetzelfde wordt geleverd. Cijfermatig is er waarschijnlijk wel sprake van verschil in kosten. Alleen al wat betreft reisafstand is dat het geval.

Begraven kunnen we alleen niet los zien van de emotionele betekenis. Door de verbondenheid met een locatie of dorp ervaart men het niet als een keuzemogelijkheid waar je gebruik van kunt maken. We vinden het daarom verdedigbaar om hierbij gebruik te maken van gemiddelden.

Een ander argument is een praktische. Het is erg onpraktisch om met meerdere legestabellen te moeten werken.

5.1. Capaciteit

1. We streven naar het aanbieden van begraafruimte op alle, nu nog in bedrijf zijnde, begraafplaatsen, maar er is niet per definitie in ieder dorp een begraafplaats.

Binnen de beschikbare ruimte proberen we met alle beschikbare opties begraven/bijzetting mogelijk te houden. We vinden daarnaast de keuze om te blijven uitbreiden niet per definitie vanzelfsprekend.

- 2. Met respect voor huidig ontwerp: kleinschalige inbreiding t.b.v. graven, urngraven, urnenmuren.**

Begraafplaatsen zijn ooit bewust ontworpen en kunnen daarnaast van cultuurhistorische betekenis zijn. Door te sleutelen aan de vormgeving of inrichting zouden we kenmerkende elementen kunnen aantasten. Gebruik maken van beschikbare ruimte is een goed uitgangspunt, maar mag geen afbreuk doen aan het geheel.

- 3. Graven ruimen wanneer capaciteitsgebrek dreigt te ontstaan, en inbreiding onvoldoende mogelijkheden biedt.**

Graven ruimen geeft invulling aan het gegeven dat de uitgifte voor een bepaalde periode is gedaan. Daarnaast is de enige andere optie het steeds blijven investeren in nieuwe begraafplaatsen waarbij de onderhoudskosten, structureel, toenemen.

Uiteraard moeten we bestaande rechten respecteren.

- 4. Schudden van graven i.c.m. hergebruik graf willen we toestaan.**

Rechthebbenden kunnen, binnen de juridische kaders, een graf laten schudden en het graf opnieuw benutten voor een bijzetting als daarvoor de afmetingen voldoende zijn.

De gemeente kan daar als rechthebbende eveneens gebruik van maken.

- 5. Uitbreiden: Alleen als inbreiding en ruiming onvoldoende is. In principe alleen als dit binnen, of aansluitend bij, huidige locatie mogelijk is.**

Zie ook punt 3. Op een aantal locaties is binnen de bestaande locatie ruimte voor uitbreiding al voorzien. De investering is dan relatief gering. In een enkel geval is het niet mogelijk tijdig extra ruimte te creëren door te ruimen, maar is aangrenzend grond in bezit. Alleen als er zwaarwegende argumenten zijn kan overwogen worden een nieuwe begraafplaats aan te leggen.

5.2. Dienstverlening

- 1. Bij nieuwe uitgifte van graven kan schoonmaken en/of onderhoud van graf(beplanting) en monument niet afgekocht worden.**

We vinden dit allereerst geen taak van de gemeente. De individuele keuze bepaalt bovendien sterk de mate van onderhoudsbehoefte. Toekomstige prijsstijgingen kunnen bij afkoop niet worden doorberekend. Voor het onderhoud van een graf zijn nabestaanden, als ze het niet zelf willen doen, niet afhankelijk van de gemeente. Je kunt dit bijvoorbeeld prima door een lokale hovenier of schoonmaakbedrijf laten doen.

Eerder vastgelegde afspraken zijn we uiteraard verplicht na te komen.

- 2. Keuze in termijnen van grafrecht:**

2.1. Algemeen graf/urnengraf/urnennis 20 jaar

Dit komt tegemoet aan de wens te worden begraven maar is een relatief goedkope variant (kosten ruiming graf en monument opnemen in tarief). Na de termijn wordt graf/urn geruimd. Verlenging is niet mogelijk.

Herbegraven in een particulier graf/urnengraf of -nis is wel mogelijk door herbegraven, maar is volledig afhankelijk van keuzes nabestaanden. De wettelijk toegestane minimale variant van 10 jaar is gezien de bodemomstandigheden niet raadzaam.

Juridisch geldt grafrecht in verticale richting. Daarom alleen uitgifte van algemene urnennissen.

2.2. Particulier graf/urnengraf/ 30 jaar.

Een langere termijn, waarvan de kosten mogelijk (groten)deels zijn gedekt door een verzekering of nalatenschap. Het ontzorgt meestal de eerste generatie nabestaanden.

2.3. Particulier graf/urnengraf 50 jaar.

Als vorige, maar met extra zekerheid van grafrust voor langere tijd. Dit zal meestal wel twee generaties kunnen ontzorgen.

2.4. Verlenging grafrecht particulier graf en urnengraf: per 10 jaar.

In principe is 'eeuwigdurende' grafrust mogelijk. De nabestaanden bepalen uiteindelijk hoelang de grafrust in stand blijft. We zijn ons ervan bewust dat dit een financiële afweging kan zijn.

3. Uitgifte: alleen voor onmiddellijke bijzetting.

Het grafrecht gaat in op moment van uitgifte. Uit praktische overwegingen wordt gestreefd naar aaneensluitend begraven en gelijksoortige grafmonumenten per rij. We zijn van mening dat er ook dan vrijwel altijd voldoende te kiezen is. In het kader van efficiënt beheer vinden we dit een verdedigbaar uitgangspunt.

Reservering per 10 jaar, alleen i.c.m. een uitgifte voor onmiddellijke bijzetting en ten behoeve van samenwonenden of familie tot en met de 3de graad van een overledene. Grafrecht gaat in op datum van start reservering. De reservering is voor een direct naastgelegen graf. We kiezen ervoor de reservering in de vorm van grafrecht uit te geven omdat er bijna altijd sprake is van een grafmonument op twee graven. Beide graven zijn dan feitelijk in gebruik.

4. Sociaal begraven

4.1. Er worden hiervoor algemene graven toegepast.

Sociaal begraven komt voort uit het gegeven dat niemand heeft voorzien in de lijkbezorging. Wettelijk ligt dan het initiatief bij de burgemeester om hierin te voorzien. Wanneer crematie niet toegestaan wordt, bijvoorbeeld i.v.m. gerechtelijk onderzoek, zal er sprake zijn van begraven.

Uit praktische overwegingen is een algemeen graf dan logisch, daarbij houdt de gemeente zelf zeggenschap over het graf. We kunnen ook zelf bepalen op welke begraafplaats bijzetting plaatsvindt. Het onderwerp vraagt nog nadere uitwerking.

4.2. Er wordt ambtelijk iemand aangewezen die sociaal begraven coördineert.

De term benoemt alleen begraven, maar het kan ook gaan om crematie. In beide gevallen is iemand nodig die dit namens de burgemeester coördineert.

5. Opties voor bijzetting en asbestemming:

5.1. Bestaande opties in stand houden

Er is behoefte aan alle vormen die nu aanwezig zijn. Er is geen aanleiding opties te schrappen. Er zijn door inwoners geen opties genoemd die nu niet in de gemeente aanwezig zijn.

5.2. Strooiveld aanwijzen waar mogelijk.

Er wordt veel gekozen voor crematie terwijl er niet op elke begraafplaats een strooiveld is. Tegelijk is daar op veel begraafplaatsen wel ruimte voor.

5.3. I.c.m. inbreiding onderzoeken waar plaats is voor (extra) urnengraven en/of urnennissen.

Urnengraven nemen minder ruimte in beslag dan een regulier graf. Het is daardoor al gauw mogelijk om in restruimtes, of met een kleine herinrichting, urnengraven te realiseren. Op de meeste begraafplaatsen is daar nu niet standaard in voorzien. Urnennissen vragen eveneens relatief weinig ruimte omdat ze vooral in verticale richting ruimte vragen.

5.4. Onderzoeken waar opties herbestemd kunnen worden.

Sommige opties zijn weinig nodig terwijl er in ruimere mate in is voorzien. Het ligt dan voordehand om bijvoorbeeld minder kindergraven aan te wijzen en deze te bestemmen als urnengraven. Dit is slechts in een enkel geval mogelijk maar genereert wel een betere verdeling.

6. Aanvang plechtigheden:

Begrafenis: op maandag t/m zaterdag, aanvang vanaf 9.00 tot 15.00 uur.

Verstrooiing of bijzetting van een urn: ma. t/m vr, van 9.00 tot 15.00 uur.

Dit willen we hanteren als uitgangspunt. Wanneer dit echt onmogelijk is zijn we altijd bereid samen met de opdrachtgever een oplossing te bedenken.

Het is mogelijk om as bestemming, al dan niet samen met nabestaanden, door de gemeente te laten verzorgen. Een verstrooiing of bijzetting van een urn is meestal minder afhankelijk van een bepaalde dag omdat de feitelijke plechtigheid, de crematie, immers al eerder heeft plaatsgevonden.

7. De voorbereiding voor een begrafenis: Alleen het delven en sluiten van een graf is de verantwoordelijkheid van de gemeente.

Overige werkzaamheden als transport en aanbrengen / verwijderen zinktoestel (lift) is geen verplichting voor de gemeente. Deze werkzaamheden, en de daaraan verbonden verantwoordelijkheid, willen we consequent overlaten aan de verantwoordelijke begrafenisvereniging of uitvaartbedrijf.

8. Voor, tijdens en na de plechtigheid is namens de gemeente een contactpersoon aanwezig.

Tijdens een plechtigheid is namens de gemeente een contactpersoon op de achtergrond aanwezig. Deze heeft geen actieve rol tijdens de plechtigheid. In overleg met de uitvaartleider zorgt deze voor controle en overdracht van formulieren.

5.3. Beheer

1. **Eenmalig krijgen belanghebbenden de mogelijkheid zich alsnog in te schrijven als rechthebbende van een graf waarin al is begraven maar waarvan nu geen rechthebbende meer is.**

Wanneer het grafrecht is verlopen, is overschrijven/verlenging niet meer mogelijk. Je kunt immers niet iets overschrijven wat niet meer bestaat. Wanneer men wel grafrecht wil vestigen zal er daarom sprake moeten zijn van nieuw grafrecht. Men betaalt dan het bijbehorende tarief voor grafrecht zoals dat op dat moment geldt.

Wanneer het grafrecht niet is verlopen, bij grafrecht voor onbepaalde tijd zal dit, meestal, het geval zijn, betaalt men alleen het tarief voor overschrijving en te zijner tijd evt. voor verlenging. Het laatste geldt uiteraard niet voor uitgifte voor onbepaalde tijd.

Wanneer men geen gebruik maakt van het aanbod zal het grafrecht vervallen worden verklaard. Dit is meestal niet van toepassing bij grafrecht voor onbepaalde tijd. Het moment waarop we dit actief aanbieden en communiceren is afhankelijk van wanneer de administratie voldoende op orde is. We kunnen dit ook opknippen per deel dat op orde is.

2. **Rechthebbenden worden consequent aangeschreven als de termijn van grafrecht eindigt.**
 - 2.1. **Zonder verlenging worden grafmonumenten verwijderd wanneer dat juridisch mogelijk is.**

In de praktijk worden monumenten niet verwijderd en heeft het ogenschijnlijk geen consequenties als men het grafrecht niet verlengt. We zijn van mening dat dit, ten opzichte van iemand die wel heeft betaald voor verlenging, niet fair is. We geven daarmee naar onze mening bovendien geen goed signaal af als het gaat om het dragen van verantwoordelijkheid.

- 2.2. **Gezien de grote aantallen graven/monumenten die mogelijk nu al verwijderd kunnen worden zal dit gefaseerd of i.c.m. een evt. ruiming worden uitgevoerd.**

Wanneer de administratie op orde is kunnen we beter in beeld brengen wat de status is van graven. Een flink aantal is weliswaar uitgegeven voor onbepaalde tijd maar afgezien daarvan is het aantal graven zonder grafrecht mogelijk aanzienlijk. Gezien de met verwijderen gemoeide kosten is het spreiden van de kosten over een langere periode draaglijker.

3. **Onderhoud van graven met vervallen grafrecht is verantwoording van de gemeente.**

Als grafrecht vervalt, eindigt de eventueel daaraan verbonden afkoop van schoonmaak of onderhoud. Er is geen rechthebbende die daarna aangesproken kan worden op het onderhoud van het graf. Wanneer deze graven afbreuk doen aan het gewenste kwaliteitsniveau zal de gemeente zelf actie moeten ondernemen. Dit is mede een reden dat verwijderen van grafmonumenten beheertechisch bijdraagt aan het efficiënt kunnen onderhouden van een begraafplaats.

4. Verwaarloosde monumenten worden verwijderd.

Hierbij is geen onderscheid tussen grafrecht voor onbepaalde of bepaalde tijd. Het is mogelijk als daarvoor de wettelijke procedure wordt gevolgd het grafrecht te laten vervallen. Wanneer geen gehoor is gegeven aan de oproep onderhoud te plegen wordt, wanneer dat juridisch mogelijk is, het monument verwijderd. Als er geen reactie komt kan dit tot vijf jaar duren. Aangezien het grafrecht vervalt kan het graf eventueel in zijn geheel worden verwijderd.

5. Waardevolle graven.

5.1. We gaan vooralsnog niet alle graven beoordelen op hun waarde. Wanneer sprake is van ruiming wordt wel onderzoek gedaan naar evt. te bewaren graven.

Het inventariseren van alle graven is een enorme klus die we niet zelf kunnen doen. We moeten ons ook afvragen of we daar voldoende expertise voor hebben. Gezien de schaal is uitbesteding waarschijnlijk een behoorlijke kostenpost. We onderzoeken of een samenwerking met lokale historische verenigingen hierbij mogelijkheden biedt.

5.2. Voor een eenduidige wijze van beoordeling zijn criteria nodig.

Het opstellen van criteria zien we niet als onderdeel van begraafbeleid. We kunnen op een later moment hiervoor een voorstel doen waarbij we dan evt. ook de consequenties in beeld brengen.

5.3. We stimuleren de inzet door vrijwilligers bij het onderhouden van graven.

De inzet van vrijwilligers draagt bij aan de betrokkenheid bij begraafplaatsen en heeft een positief effect op de kwaliteit.

Het kan in de praktijk gebeuren dat een door vrijwilligers opgeknapt grafmonument later in aanmerking komt om geruimd te worden. Het heeft daarom de voorkeur om wel zo snel mogelijk zicht te hebben op te bewaren graven en grafmonumenten zodat men zich vooral daar op kan richten.

5.4. We onderzoeken opties voor hergebruik van waardevolle grafmonumenten.

Door een waardevol graf(monument), onder voorwaarden, opnieuw in gebruik te nemen, ontstaan kansen om het behoud beter te borgen.

Grafstenen zijn in aanschaf kostbaar, in die zin kunnen we ze ook waardevol vinden. In de praktijk worden ze vaak vernietigd. Vanuit de gedachte van duurzaamheid is dat niet wenselijk. Na bewerking is hergebruik goed mogelijk.

6. Kwaliteitsniveau:

6.1. We streven minimaal naar een 6+ als gemiddeld rapportcijfer.

Op basis van huidig beleid streven we nu naar een hoog basisniveau. Het basisniveau kent cijfermatig een bandbreedte van 5,5 tot 7,4. Een 6+ is daarmee iets lager dan een gemiddeld basisniveau.

In de huidige situatie is dit wat we kunnen waarmaken. In de praktijk blijkt dat de beoogde hoge basis niet over de hele breedte gehaald wordt. Wanneer toch een hoger niveau gevraagd zal worden, gaat dit, met de nu beschikbare middelen, ten koste van de kwaliteit elders. Het laatste is pas volledig inzichtelijk in combinatie met nieuw groenbeleid en groenbeheerplannen.

Overigens kan het onderhoudsniveau van graven, als gemeente hebben we daar weinig invloed op, de totale indruk in grote mate negatief beïnvloeden.

6.2. Extensief beheer is, mits maatwerk, een aanvaardbare optie.

We zijn ons ervan bewust dat dit traditioneel afwijkt van de manier waarop we naar begraafplaatsen kijken. We vinden dat dit niet overal mogelijk is maar op sommige plekken zal extensief beheer, naar onze mening, geen afbreuk doen aan het geheel. Een begraafplaats kan dan, op een bescheiden manier, van toegevoegde ecologische waarde zijn. Belangrijk is dat we het ecologisch beheer wel mede afstemmen op de functie die een (deel van) begraafplaats heeft. Tegelijk kan het mogelijk enig financieel voordeel opleveren.

6.3. De begraafplaatsen Maarhuizen, Ranum, Bellingeweer en Onderwierum worden in hun geheel extensief beheerd.

Grotendeels is dit al het geval. Het zijn begraafplaatjes die, uitgezonderd Bellingeweer, in het buitengebied liggen. Er is geen sprake meer van begraven.

6.4. Het vergroenen van, met name, secundaire paden is een acceptabel alternatief voor halfverhardingen.

Het betreft een oplossing voor de problematiek van moeizaam onkruidvrij te houden paden. Veelal bestaan ze uit schelpen of een andere halfverharding. Op meerdere begraafplaatsen is hiervoor gekozen. Feit is dat de overgangsfase nogal eens een verrommeld beeld geeft en er niet altijd tijdig sturende maatregelen zijn genomen. We zijn er redelijk van overtuigd dat dit uiteindelijk een goed resultaat geeft waarbij de begaanbaarheid redelijk tot goed is.

6.5. We stimuleren de inzet van vrijwilligers bij het groenonderhoud.

De inzet van vrijwilligers draagt bij aan de betrokkenheid bij begraafplaatsen en heeft een positief effect op de kwaliteit.

7. Grafbedekking

7.1. Begripsomschrijving beheerverordening aanpassen

De omschrijving in het veelal als basis gebruikte VNG-model geeft naar onze mening ruimte voor interpretatieverschillen. Wanneer we de voorwaarden voor een vergunning willen handhaven moet de omschrijving in de verordening niet onnodig leiden tot discussie.

7.2. Handhaven voorschriften vergunning

Voorwaarden stellen we niet voor niets. Dat heeft met veiligheid te maken maar ook met het efficiënt kunnen werken. We moeten vooraf helder zijn over de voorwaarden, maar vervolgens deze ook consequent willen en durven handhaven.

5.4. Financieel

1. **De kosten van begraafplaatsen en gedeelten van begraafplaatsen waar niet meer begraven wordt, komen niet ten laste van begraven.**

Dit betreft voornamelijk graven zonder grafrechten. Andersom zou dit sterk van invloed zijn op de tarieven. Het is discutabel of toekomstige rechthebbenden de rekening moeten betalen van ca. 150 jaar begraafhistorie. De kosten van genoemde begraafplaatsen en graven komen daarmee ten laste van onderhoud openbare ruimte.

2. **Lijkbezorgingsrechten gebaseerd op handelingen zijn kostendekkend:**

- 2.1. **Op basis van kostprijsberekening kunnen we reële tarieven berekenen voor werk dat we zelf doen.**

Voor dienstverlening als grafdelven, vergunningverlening en administratieve werkzaamheden kunnen we, gebaseerd op gemiddeld besteedde tijd, tarieven berekenen.

- 2.2. **Uit te besteden werkzaamheden worden in principe op basis van werkelijke kosten doorberekend.**

Het gaat hierbij om werk, in relatie tot begraven, dat we niet zelf uitvoeren maar waarvoor het moeilijk is eenheidsprijzen te bepalen. Het kan gaan om het op verzoek ruimen van graven en of herbegraven. Wanneer het later mogelijk is dit in een raamovereenkomst vast te leggen kan dit ook met een vast tarief worden bepaald.

- 2.3. **Voor begraven op zaterdag wordt een toeslag gerekend.**

De personeelskosten op zaterdag zijn hoger.

- 2.4. **De kosten van een eventueel toekomstige ruiming worden opgenomen in het tarief voor grafrecht.**

Voor voldoende capaciteit op bestaande begraafplaatsen is ruimen een essentieel onderdeel van het beheer. In die zin is het logisch deze kosten in rekening te brengen.

3. **Instellen van een 'voorziening begraafplaatsen'.**

Een deel van de lijkbezorgingsrechten (aandeel verwijderen monument en/of ruimen) blijft beschikbaar voor het beheer. In de kostenberekening, nodig om tot tarieven te komen, kunnen kosten voor ruimen van grafmonumenten en graven worden opgenomen. De uitvoering vindt weliswaar pas later plaats, maar is wel een wezenlijk onderdeel van het beheer. De voorziening kan eventueel ook op een andere manier worden ingezet zolang het maar wel voor begraafplaatsen is bestemd.

4. **We onderzoeken of verlenging van grafrecht in termijnen betaald kan worden.**

Verlenging van grafrecht kan, zeker als het meerdere graven betreft, een behoorlijk groot bedrag zijn. Om dit voor zo veel mogelijk mensen bereikbaar te maken willen we bezien of gespreide betaling mogelijk is.

5. Onderhoud

5.1. Efficiënt inrichten.

Het type beplanting is mede bepalend voor de onderhoudsbehoefte. Met name bij vervanging of herinrichting kijken we kritisch naar het effect op het beheer. De vergroening van paden is een voorbeeld van hoe we door omvorming het beheer kunnen beïnvloeden.

5.2. We onderzoeken op termijn de optie van uitbesteding i.c.m. social return.

Met name door het aandeel overheadkosten in de uurtarieven van medewerkers is er mogelijk een voordeel te behalen. Aandachtspunt daarbij is dat er vrijval is van uren van medewerkers.

5.5. Begraven op eigen terrein

1. In principe vinden we dit ongewenst. Bij verzoeken hanteren we de overwegingen zoals benoemd in Inspectierichtlijn Lijkbezorging 1999.

Het is mogelijk als particulier een verzoek te doen voor een begraafplaats op eigen terrein. Bij voorbaat is dit niet verboden. We zijn van mening dat we alleen in uitzonderlijke gevallen daar toestemming voor zouden moeten geven. De overwegingen (zie hoofdstuk 4.5). waarnaar is verwezen bieden houvast om met een kritische blik een verzoek te kunnen beoordelen.

5.6. Communicatie

1. We optimaliseren de informatie, zowel inhoudelijk als het bezorgen ervan, wat betreft regelgeving en gebruik van begraafplaatsen.

We merken regelmatig dat inwoners slecht bekend zijn met regelgeving. Voor begraven en begraafplaatsen is dat niet anders. Het is heel begrijpelijk dat na een overlijden de focus op de korte termijn ligt, en dat nadenken over consequenties van keuzes op langere termijn nog lastig is. We moeten proberen om dat op enige manier toch onder de aandacht te brengen omdat er tegelijk al wel sprake is van verwachtingen. Door duidelijker te zijn over rechten en plichten voorkomen we later teleurstelling en onbegrip.

Hetzelfde geldt voor de wijze van onderhoud: door beter uit te leggen wat de uitgangspunten zijn ontstaat er mogelijk meer begrip.

Als begraafbeleid verandert gaan de uitgangspunten voor belanghebbenden, zoals zij die kenden, misschien veranderen. In de eerste plaats betreft het de inwoners, maar ook voor organisaties die werkzaam zijn in de begraafbranche is het van belang.

Met name als het gaat om ingrijpende maatregelen als het ruimen van een graf of grafmonument is voorbereiding van wezenlijk belang. Naast de verplichte procedures is tijdig informeren over het waarom, wanneer en hoe erg belangrijk.

2. Nabestaanden worden consequent geïnformeerd wanneer de status van een graf of het grafrecht gaat veranderen.

Dit lijkt heel vanzelfsprekend maar is in het verleden niet altijd consequent uitgevoerd. Het heeft alles te maken met het elkaar aanspreken op rechten en plichten. Het voorkomt, deels, ook dat we het contact met nabestaanden verliezen.

Het voorkomt dat achterstanden verder kunnen oplopen of opnieuw ontstaan. Procedures zijn eenvoudiger als er rechtstreeks contact mogelijk is met nabestaanden. En eerlijk is eerlijk, het genereert mogelijk ook meer inkomsten door verlenging van grafrechten.

Bronnen: Literatuurlijst - Internetbronnen - afbeeldingen

<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/navigatieScherm/zoeken?searchKeywords=het%20hogeland&page=1>

<https://www.uitvaart.nl/infotheek/achtergronden/geschiedenis-begraven>

<http://brana.nu/wat-is-natuurbegraven/feiten-en-cijfers-over-natuurbegraven-in-nederland/>

<https://www.volksgezondheidenzorg.info/onderwerp/sterfte/cijfers-context/trends#!node-toekomstige-trend-sterfte>

<https://www.begraafplaatsenobergum-halfambt.nl/>

<https://www.reiderwolde.nl/begraafplaats-pagina/kosten/>

Beheerplan Algemene Begraafplaatsen Gemeente Eemsmond, 2017

Begraafplaatsbeleid Gemeente De Marne, 2016

Nota Begraven en Begraafplaatsen in de Gemeente Winsum, 2011

Nota aanvulling Beleid Begraven en Begraafplaatsen Gemeente Winsum, 2015

Alle afbeeldingen zijn, tenzij anders vermeld, afkomstig van de auteur.

Bijlage 1 Kwaliteitsbeoordeling

Plaats	Straat	groen	Infra-structuur	Bouw-werk	Inrich-ting	Algehele indruk
						-- / - / + - / + / ++
Bedum						
Bedum	Schoolstraat	Goed tot matig	goed	goed	goed	+-
Noordwolde	Noordwolderweg	goed	goed	goed	goed	+
Onderdendam	Stadsweg	redelijk	goed	goed	goed	+-
Onderdendam	Onderwierum	redelijk	goed	goed	goed	+
Westerdijkshorn	Westerdijkshorn	goed	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	+
Zuidwolde	Noordwolderweg	matig	redelijk	Redelijk	goed	-
De Marne						
Hornhuizen	Breeweelsterweg	goed	goed	goed	goed	+
Leens	Achtervalge	redelijk	redelijk	goed	goed	+-
Kloosterburen	Hoofdstraat	goed	goed	goed	goed	+
Mensingeweer	Molenweg	goed	matig	goed	goed	+
Pieterburen	Hoofdstraat	goed	redelijk	n.v.t.	goed	+
Schouwerzijl	Zijlsterweg	goed	redelijk	goed	goed	+
Ulrum	Snakkeburen	goed	goed	n.v.t.	goed	++
Ulrum	Leensterweg	goed	Goed tot redelijk	goed	goed	+
Warfhuizen	Baron van Asbeckweg	redelijk	Goed tot redelijk	redelijk	goed	+
Wehe-Den-Hoorn	Kerkstraat	redelijk	Redelijk tot matig	redelijk	goed	+
Westernieland	Schaapweg	redelijk	Goed tot redelijk	redelijk	goed	+
Zoutkamp	Churchilweg	Redelijk tot goed	Redelijk tot matig	goed	goed	+-
Zoutkamp	Doornbosweg	Redelijk tot matig	Redelijk tot matig	goed	goed	+-
Klein Maarslag	Klein Maarslag	goed	n.v.t.	n.v.t.		n.v.t.
Eemsmond						
Eppenhuisen	Eppenhuiserweg	redelijk	redelijk	redelijk	goed	+
Kantens	Molenweg	matig	Redelijk tot matig	goed	goed	+-
Oldenzijl	Oldenzijlsterweg	goed	goed	redelijk	goed	+
Oosternieland	Oosternielandsterweg	Matig (graven)	redelijk	goed	matig	+-
Roodeschool	Radsweg Oosteinde	matig	Redelijk tot goed	goed	goed	+-
Uithuisen	Heerdweg	goed	goed	goed	goed	+
Uithuisen	Hoofdstr.West	matig	Redelijk tot matig	matig	goed	-
Uithuizermeeden	Paaptilsterweg	goed	Goed tot redelijk	goed	goed	+
Usquert	Zijlsterweg	Goed tot redelijk	goed	n.v.t.	goed	+
Warffum	Noorderstraat	slecht	Matig tot slecht	n.v.t.	goed	--
Zandweer	Onnemaweg	matig	matig	goed	goed	-
Winsum						
Adorp	Torenweg 6	redelijk	goed	goed	goed	+
Baflo	Tinallingerweg	Redelijk tot matig	matig	goed	goed	+-

Sauwerd	Laanweg	matig	redelijk	goed	goed	+-
Sauwerd	Provincialeweg	redelijk	slecht	redelijk	goed	+-
Winsum	Schilligeham	Redelijk tot matig	Redelijk tot matig	goed	goed	+-
Winsum	Munsterweg, Joodse begr.pl.	goed	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	+
Winsum,	Bellingweer	goed	redelijk	goed	n.v.t.	+
Ranum	Winsumerweg	goed	redelijk	slecht	n.v.t.	+-
Maarhuizen	Winsumerstraatweg	goed	redelijk	goed	n.v.t.	+
Wetsinge	Karspelweg	goed	goed	n.v.t.	goed	++